

ZMІNA

ЦЕНТР ПРАВ ЛЮДИНИ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

ЧОТИРИ РОКИ «ПРЕВЕНЦІЇ».

Які проблеми залишаються
у практиці притягнення до
відповідальності за колабораційну
діяльність у 2025 році?

УДК

Чотири роки «превенції». Які проблеми залишаються у практиці притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність у 2025 році? / Депутат Д., Синюк О., Демура М. за редакцією Луньової А. — Київ, 2026. — 80 с.

Це дослідження спрямоване на моніторинг уже виявлених у попередні періоди та простежених нових тенденцій у правозастосуванні статті 111-1 Кримінального кодексу України в 2025 році, у порівнянні з попередніми роками. Аналіз підходів на стадії досудового розслідування, застосування запобіжних заходів, а також судового розгляду в першій, апеляційній та касаційній інстанції дозволяє комплексно оцінити розвиток практики, виокремити наскрізні проблеми та надати рекомендації щодо їх вирішення.

Авторки:

Діана Депутат, молодша правова аналітикиня Центру прав людини ZMINA

Онися Синюк, керівниця аналітичного напрямку Центру прав людини ZMINA

Марина Демура, експертка з прав людини Центру прав людини ZMINA

Редакторка:

Альона Луньова, адвокаційна директорка Центру прав людини ZMINA

ZMINA — це українська правозахисна організація, яка працює у сфері захисту свободи слова, протидії дискримінації, попередження тортур і жорстокого поводження, підтримки правозахисників і громадських активістів, а також захисту прав потерпілих внаслідок війни.

Детальніше про Центр прав людини ZMINA та його діяльність:
zmina.ua, zmina.info

ЗМІСТ

Список скорочень	4
Вступ	5
Методологія	7
Резюме	10
Розділ 1. Загальні тенденції руху кримінального провадження за статтею 111-1 КК України на стадії досудового розслідування	13
Розділ 2. Практика застосування запобіжних заходів до підозрюваних та обвинувачених	26
Розділ 3. Загальні тенденції в судовій практиці розгляду справ за статтею 111-1 КК України	30
Розділ 4. Аналіз судової практики за окремими частинами статті 111-1 КК України	37
Розділ 5. Апеляційний і касаційний перегляд вироків у справах за статтею 111-1 КК України	45
Розділ 6. Виправдувальні вирок у справах щодо колабораційної діяльності	56
Розділ 7. Наскрізні проблеми підходу до відповідальності за колабораційну діяльність	64
Висновки	77
Рекомендації	79

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВС — Верховний Суд

ЄДРСР — Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄРДР — Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК України — Кримінальний кодекс України

КПК України — Кримінальний процесуальний кодекс України

МГП — Міжнародне гуманітарне право

РФ — Російська Федерація

СБУ — Служба безпеки України

ТОТ України — тимчасово окуповані території України

ВСТУП

Питання відповідальності за співпрацю з представниками держави-агресора обговорювалося з початку агресії РФ проти України у 2014 році. Однак законодавче закріплення підходу до криміналізації колабораційної діяльності відбулося у березні 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення — у Кримінальному Кодексі України з'явилася стаття 111-1 («Колабораційна діяльність»).

Зміни до кримінального законодавства, які передбачили відповідальність за колабораційну діяльність, були ухвалені передусім для превенції — попереджати співпрацю громадян України з окупаційною владою та військами супротивника на територіях, які вже були захоплені чи в перспективі могли бути окуповані РФ. При цьому частина території України на час ухвалення згаданих змін до Кримінального кодексу України вже перебувала під російською окупацією понад вісім років.

Неефективність «превентивного» підходу за умов окупації, що триває, недостатнє врахування умов окупації з 2014 року та широкі формулювання нової статті Кримінального кодексу викликали питання відразу після ухвалення Закону. Втім, через чотири роки аналізу практики застосування статті 111-1 («Колабораційна діяльність») можна стверджувати, що проблеми, на які звертали увагу правозахисні організації ще у 2022 році, є системними і досі потребують вирішення.

ZMINA провела чотири дослідження щодо притягнення до відповідальності за вчинення діяння, передбаченого статтею 111-1 КК України, які були опубліковані в листопаді 2022 року¹, у вересні 2023 року², в липні 2024 року³ та у травні 2025 року⁴. Послідовний моніторинг судової практики підтверджує наскрізні проблеми, виявлені на початку дослідження. Зокрема, йдеться про неврахування контексту окупації та умов, у яких перебувають громадяни України на ТОТ України, про необхідність окремих форм взаємодії з окупаційною владою для забезпечення життя на окупованій території, а також про формальний підхід до оцінювання дій обвинувачених і недостатнє дослідження прямого умислу та примусу. Застереження, що органи влади і далі притягують до відповідальності за колабораційну діяльність українців за працю, яка відповідно до МГП може законно вимагатися окупаційною державою, неоднора-

1 Аналітична записка «Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства» / ГО «Центр прав людини ZMINA», ГО «Громадський холдинг "ГРУПА ВПЛИВУ"», ГО «Донбас SOS», ГО «Крим SOS», БФ «Восток SOS», БО «БФ "Стабілізейшен Суппорт Сервісез"» та ГО «Кримська правозахисна група», грудень 2022: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/zvit_zmina_ukr-2.pdf

2 Аналітичний звіт «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення» / Синюк О., Луцьова О.; ред. Свиридова Д. / Центр прав людини ZMINA. — Київ, 2023: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboration_web_ukr-2.pdf

3 Аналітичний звіт «Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм» / Синюк О., Депутат Д., Вишневська І., Волковинська В., Червонна В., Елігулашвілі М.; ред. Луцьова О. — Київ, 2024: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboratz_ukr_web.pdf

4 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луцьової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

зово висловлювала Моніторингова місія ООН в Україні⁵. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні також наголосила на тому, що широке визначення «колабораційної діяльності» в КК України призвело до правової невизначеності і до тлумачення діянь, які не шкодять національній безпеці, як таких, що становлять злочин⁶.

Питання невідповідності законодавства щодо притягнення до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність нормам МГП та стандартам правової визначеності виходять далеко за межі виключно правового аналізу. Криміналізація життя в окупації в умовах збройної агресії, що триває, впливає на політику держави щодо жителів тимчасово окупованих територій, а також може негативно позначатися на розбудові політики перехідного правосуддя. Відсутність змін до законодавства щодо колабораційної діяльності з моменту внесення відповідної статті до Кримінального кодексу України у 2022 році демонструє як відсутність політичного консенсусу в парламенті щодо вектору змін статті 111-1 КК України, так і небажання змінювати законодавчу рамку до завершення активної фази збройної агресії проти України. Крім того, ця позиція суперечить меті побудови реінтеграційної політики щодо жителів ТОТ України та створює підґрунтя для подальшої стигматизації досвіду проживання в окупації.

Аналітичний звіт підготовлений, щоб оцінити поточний стан практики притягнення до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у 2025 році. Цей аналіз є підґрунтям для розроблення й адвокації пропозицій щодо змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України.

5 Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 червня – 30 листопада 2025 року / Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 09.12.2025: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-01/2025-12-09%20OHCHR%2043rd%20periodic%20report%20on%20Ukraine%20UKR.pdf>

6 Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 9 March 2026: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/sessions-regular/session61/advance-version/a-hrc-61-61-auv.pdf>

МЕТОДОЛОГІЯ

Основна частина дослідження охоплює період з 1 січня по 31 грудня 2025 року. Для застосування порівняльного аналізу, а також трендового аналізу в межах кількох років практики в дослідженні враховувалися дані як досудового розслідування, так і судового розгляду справ протягом 2022–2024 років. Крім того, вироки, винесені в період з 1 січня по 31 грудня 2025 року та проаналізовані в поточному дослідженні, також стосуються проваджень, відкритих до 2025 року. Для аналізу застосовувалися кількісний і статистико-аналітичний підхід, а також порівняльний метод з елементами трендового аналізу.

Детальний аналіз у межах цього дослідження включає 1143 вироків із 3103 вироків, зареєстрованих у Єдиному державному реєстрі судових рішень⁷.

Розділ 1 «Загальні тенденції руху кримінального провадження за статтею 111-1 КК України на стадії досудового розслідування» підготовлений на основі офіційних статистичних даних Офісу Генерального прокурора, оприлюднених у формах Єдиного звіту про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування⁸, Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення⁹, а також відповіді державних органів на запит Центру прав людини ZMINA. Щоб забезпечити порівнюваність показників, використано дані за однаковий звітний період — рік; зокрема, проаналізовано дані за 2023, 2024 та 2025 роки. Основний акцент — на аналізі даних за 2025 рік задля виокремлення останніх тенденцій. У межах аналізу розглянуто динаміку кількості облікованих кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України, повідомлень про підозру, застосування запобіжних заходів, зупинення досудового розслідування, спеціального досудового розслідування (*in absentia*), а також форми завершення проваджень на стадії досудового розслідування. Методологічною основою дослідження є порівняльний та статистико-аналітичний підходи із використанням елементів трендового аналізу. Дані систематизовано за роками та частинами статті 111-1 КК України (проступки та злочини), що дозволило виявити ключові тенденції, зміни у структурі проваджень і у практиці процесуальних рішень. Додатково проаналізовано характеристики осіб, щодо яких обліковано провадження (вік, освіта, зайнятість, наявність судимостей), щоб сформувати узагальнений соціально-демографічний профіль підозрюваних.

У Розділі 2 «Практика застосування запобіжних заходів до підозрюваних та обвинувачених» проаналізована судова практика застосування запобіжних заходів

7 Число 3103 не включає вироків, заборонених для оприлюднення згідно з пунктом 4 частини першої статті 7 Закону України «Про доступ до судових рішень», не враховує дублювання вироків у системі, вироків за суміжними статтями, а також вироків в апеляційній чи касаційній інстанції.

8 Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування — Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>, тут розміщено звіти за 2023, 2024, 2025 роки, дані з яких використані в дослідженні.

9 Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення — Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>, тут розміщено звіти за 2023, 2024, 2025 роки, дані з яких використані в дослідженні.

у кримінальних провадженнях за статтею 111-1 КК України за період з 1 січня по 31 грудня 2025 року. Основну увагу зосереджено на провадженнях, що розглядалися за участю обвинуваченого. Аналіз охоплює види застосованих запобіжних заходів, наявність або відсутність застави, тривалість тримання під вартою, випадки заміни суворішого запобіжного заходу на менш суворий, а також особливості застосування запобіжних заходів залежно від відповідної частини статті 111-1 КК України. Матеріал систематизований за окремими частинами статті 111-1 КК України, що дало змогу виявити відмінності у підходах судів, ступінь суворості застосованих заходів та випадки потенційно надмірного обмеження свободи до ухвалення вироку.

У Розділі 3 «Загальні тенденції в судовій практиці розгляду справ за статтею 111-1 КК України» проведений порівняльний аналіз загальних статистичних даних судової практики застосування статті 111-1 КК України на підставі вироків, ухвалених у період з 1 січня по 31 грудня 2025 року, у зіставленні з відповідними показниками попередніх річних періодів. Основний акцент зроблено на даних за 2025 рік, щоб виявити актуальні узагальнені зміни у судовій практиці. Аналіз охоплює кількісне співвідношення вироків за окремими частинами статті 111-1 КК України, а також основні процесуальні форми розгляду справ, зокрема спеціальне провадження (*in absentia*), провадження на підставі угод про визнання винуватості та спрощене провадження. Матеріал систематизовано за окремими частинами статті 111-1 КК України, що дало змогу виявити зміни у співвідношенні вироків, динаміку процесуальних форм розгляду та загальні тенденції розвитку судової практики.

У Розділі 4 «Аналіз судової практики за окремими частинами статті 111-1 КК України» проаналізовані вирокі, ухвалені за окремими частинами статті 111-1 КК України у період з 1 січня по 31 грудня 2025 року. Матеріал систематизовано за відповідними частинами цієї статті, що дало змогу простежити особливості правозастосування залежно від складу кримінального правопорушення. Аналіз охоплює підходи судів до кваліфікації діянь, серед іншого, за сукупністю кримінальних правопорушень, до оцінювання форм співучасті, до призначення основних і додаткових покарань, а також процесуальні особливості розгляду справ, зокрема у порядку спеціального провадження (*in absentia*), спрощеного провадження та на підставі угод про визнання винуватості. Окрему увагу приділено зіставленню виявлених тенденцій із даними за 2024 рік.

У Розділі 5 «Апеляційний і касаційний перегляд вироків у справах за статтею 111-1 КК України» проаналізовані практики апеляційного та касаційного перегляду вироків у справах за статтею 111-1 КК України. Аналіз охоплює статистику оскарження за окремими частинами статті 111-1 КК України, типові підстави апеляційного перегляду, а також окремі правові висновки Верховного Суду, сформульовані у 2025 році у цій категорії справ. У дослідженні враховано, що частина апеляційних і касаційних проваджень на момент підготовки звіту ще тривала, тож результат оскарження вироків не є остаточним. Матеріал систематизований за аналітичними блоками: статистика апеляційного і касаційного оскарження, типові підстави перегляду вироків та правові висновки Верховного Суду щодо окремих питань у справах за статтею 111-1 КК України.

У Розділі 6 «Виправдувальні вироки у справах щодо колабораційної діяльності» проаналізовані виправдувальні вироки у справах за статтею 111-1 КК України, наявні в ЄДРСР. Кількісний огляд охоплює весь масив виявлених вироків у провадженнях щодо колабораційної діяльності станом на 31 грудня 2025 року, а якісний аналіз зосереджено на виправдувальних вироків, ухвалених судами першої інстанції у період з 1 січня по 31 грудня 2025 року. У дослідженні враховано, що частина таких вироків на момент підготовки звіту перебувала на стадії апеляційного або касаційного перегляду, тож їхній статус не є остаточним. Для аналітичних цілей виправдувальні вироки систематизовано за переважною підставою виправдання, однак цей поділ умовний, оскільки в окремих справах одночасно простежується кілька взаємопов'язаних підстав для виправдання обвинувачених.

У Розділі 7 «Наскрізні проблеми підходу до відповідальності за колабораційну діяльність» також проаналізовані: розвиток основних тенденцій, виявлених у попередніх дослідженнях, у розгляді проваджень щодо колабораційної діяльності, зокрема, порушення принципу правової визначеності у положеннях статті 111-1 КК України та, як наслідок, в її застосуванні; недостатнє дослідження умислу нанести шкоду національній безпеці, складнощі із розмежуванням складів злочинів проти основ національної безпеки та суміжних злочинів (зокрема, статті 111-1, 111-2 та 436-2 КК України), а також між частинами статті 111-1; проблеми із урахуванням стандартів міжнародного гуманітарного права; недостатнє дослідження добровільності та примусу в умовах окупації. Окремо увагу приділено доведенню змін законодавства щодо колабораційної діяльності до відома населення (це питання попередньо не розглядалося). Порівняльний і трендовий аналіз проведено на основі практики оскарження вироків у провадженнях щодо колабораційної діяльності у касаційній інстанції з 1 січня по 31 грудня 2025 року.

РЕЗЮМЕ

Аналіз статистичних даних органів **досудового розслідування** за 2023–2025 роки засвідчує стійкі тенденції: пріоритезацію розслідування справ щодо вчинення злочинів (частини третя-восьма статті 111-1 КК України) над справами щодо вчинення кримінальних проступків (частини перша-друга статті 111-1 КК України) і загальне скорочення кількості облікових проваджень за цією статтею. Так само зменшилась кількість досудових розслідувань *in absentia*, однак це не має подальшого аналогічного відображення в спеціальному судовому провадженні. Протягом трьох років із усіх форм закінчення досудового розслідування найчастіше направляють провадження до суду з обвинувальним актом. Щодо абсолютної більшості проваджень протягом 2023–2025 роках органи досудового розслідування звітують про те, що на кінець року процесуальне рішення про закінчення або зупинення не було ухвалене, що може свідчити про тривалість досудового розслідування і зміну порядку обчислення строків досудового розслідування у 2023 році.

Серед загальної кількості осіб, провадження щодо яких обліковані у 2023–2025 роках, за віковою ознакою превалюють громадяни віком від 40 до 54 років. За освітою найбільше проваджень обліковано відносно осіб, які мають вищу і фахову передвищу освіту. Що ж до наявності кримінального минулого в тих, хто обвинувачується у колабораційній діяльності, то абсолютна більшість не притягалася раніше до кримінальної відповідальності. Більшість облікованих проваджень — відносно працездатних, які не працюють і не навчаються.

На четвертий рік застосування статті 111-1 КК України деякі тенденції, які раніше найвиразніше простежувалися на стадії досудового розслідування, відобразилися і в судовій практиці. У попередні періоди за кількістю переважали вироки у справах щодо кримінальних проступків, а у 2025 році кількісно стали домінувати вироки, ухвалені за частинами п'ятою та сьомою цієї статті. Одночасно й далі зростала частка вироків, постановлених у порядку спеціального судового провадження (*in absentia*): у справах за частинами третьою, п'ятою та сьомою статті 111-1 КК України вона перевищує 80 %. У справах за частиною четвертою і тепер переважає кількість вироків, ухвалених на підставі угод про визнання винуватості.

Окремою сталою тенденцією є переважне застосування до підозрюваних та обвинувачених запобіжного заходу у формі тримання під вартою, часто без визначення розміру застави. У частині проваджень тривалість такого тримання сягала трьох років. Аналіз ухвал про обрання та продовження застосування запобіжного заходу показує, що застосування і продовження мотивують формально: суди переважно обмежуються загальним посиленням на ризики, передбачені статтею 177 КПК України, не надаючи належної оцінки індивідуальним обставинам справи та особі підозрюваного чи обвинуваченого.

Розширення масиву судових рішень супроводжується і розвитком практики їх перегляду. У 2025 році було відкрито 198 апеляційних і 10 касаційних проваджень

у справах за статтею 111-1 КК України. Основними підставами для перегляду залишалися питання істотних порушень кримінального процесуального закону, належності, допустимості та достатності доказів, правильності кваліфікації діяння та меж призначеного покарання. Водночас підходи до тлумачення цієї норми у касаційній практиці не змінилися. Навпаки, Верховний Суд у 2025 році переважно підтвердив уже сформовані позиції. За весь період існування судової практики за статтею 111-1 КК України було ухвалено 11 виправдувальних вироків, із яких сім — у 2025 році. Станом на 31 грудня 2025 року лише один виправдувальний вирок у справах за статтею 111-1 КК України набрав законної сили після його апеляційного оскарження прокурором¹⁰.

Судова практика й далі формується в умовах нечітких законодавчих формулювань, що породжує складнощі у розмежуванні як між окремими складами злочинів проти основ національної безпеки, так і між різними частинами статті 111-1 КК України. Зокрема, проблемним залишається розмежування між частинами другою та п'ятою (зайняття керівних та некерівних посад у незаконних органах влади), а також між частинами п'ятою та сьомою (зайняття керівних посад та посад у незаконних правоохоронних органах) цієї статті. Зберігається підхід, за якого для кваліфікації діяння достатнім є сам факт зайняття посади в незаконному органі влади, без достатнього дослідження фактично виконуваних функцій та оцінювання суспільної небезпечності конкретного діяння.

У судових рішеннях дедалі частіше наявність прямого умислу та добровільності поведінки обґрунтовується самим фактом перебування людини на тимчасово окупованій території та відсутністю спроб її покинути. Такий підхід не враховує ні атмосфери страху й примусу, яку формує держава-агресор на ТОТ України, ні реальних можливостей цивільних діяти за власним вибором в умовах збройного контролю з боку держави-агресора.

Однією з найбільш сталих і проблемних тенденцій залишається неврахування стандартів міжнародного гуманітарного права. У 2025 році і далі притягають до кримінальної відповідальності людей за діяльність, пов'язану із забезпеченням базових умов життя цивільного населення на окупованих територіях. Зокрема, обвинувальні вирoki були ухвалені у провадженнях щодо тих, хто працював у пожежно-рятувальних підрозділах. Щодо працівників медичної та комунальної сфер зберігається тенденція до переслідування за зайняття керівних посад. Тож практика не забезпечує належного розмежування між діяльністю, яка справді може сприяти функціонуванню окупаційної влади, і діяльністю, необхідною для підтримання життєдіяльності населення в окупації.

Загалом дослідження підтверджує, що попри окремі позитивні тенденції — зміщення акценту на розслідування злочинів, практика застосування статті 111-1 КК України не зазнала якісного перегляду. Вона й далі характеризується широким тлумаченням кримінально караної поведінки, формальним підходом до оцінювання

¹⁰ Станом на 1 березня 2026 року ще два виправдувальні вирoki набрали законної сили, оскільки сплив строк їх апеляційного оскарження.

умислу, примусу і добровільності, а також недостатнім урахуванням міжнародного гуманітарного права та реалій окупації. Без внесення законодавчих змін, спрямованих на уточнення меж кримінальної відповідальності, без усунення правової невизначеності та врахування стандартів міжнародного гуманітарного права ці проблеми зберігатимуться і надалі.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РУХУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СТАТТЕЮ 111-1 КК УКРАЇНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Аналіз статистичних даних щодо руху кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України на стадії досудового розслідування важливий для розуміння актуальної практики реагування держави на факти колабораційної діяльності. Саме на цьому етапі формується основна доказова база, визначається процесуальна стратегія сторони обвинувачення, ухвалюються ключові рішення щодо повідомлення про підозру, обрання запобіжних заходів, зупинення чи завершення провадження. Щоб сформувати повніше уявлення про практику застосування статті 111-1 КК України, важливо аналізувати не лише судові вироків, а й статистику досудового розслідування. На відміну від вироків, які відображають результати розгляду справ у судах із суттєвим часовим відставанням, дані про рух кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування дозволяють отримати більш оперативну картину актуальних тенденцій у роботі органів досудового розслідування та прокуратури. Судовий розгляд кримінальних проваджень часто є тривалим, а досудове розслідування процесуально регламентоване і обмежене строками, встановленими КПК України. Тому аналіз статистичних показників досудового розслідування дозволяє точніше оцінити поточну практику, пріоритети правоохоронних органів, а також динаміку процесуальних рішень у межах кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України.

ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ОБЛІКОВАНИХ ПРОВАДЖЕНЬ¹¹

Протягом 2025 року зменшилась кількість облікованих кримінальних правопорушень, як порівняти з аналогічним періодом 2024 року — майже на 30 % (29,1 %), зокрема, значно скоротилась кількість проваджень: за частинами першою та другою статті 111-1 (кримінальні проступки) — на 82,4 %, а за частинами третьою-восьмою (злочини) — на 19,7 %.

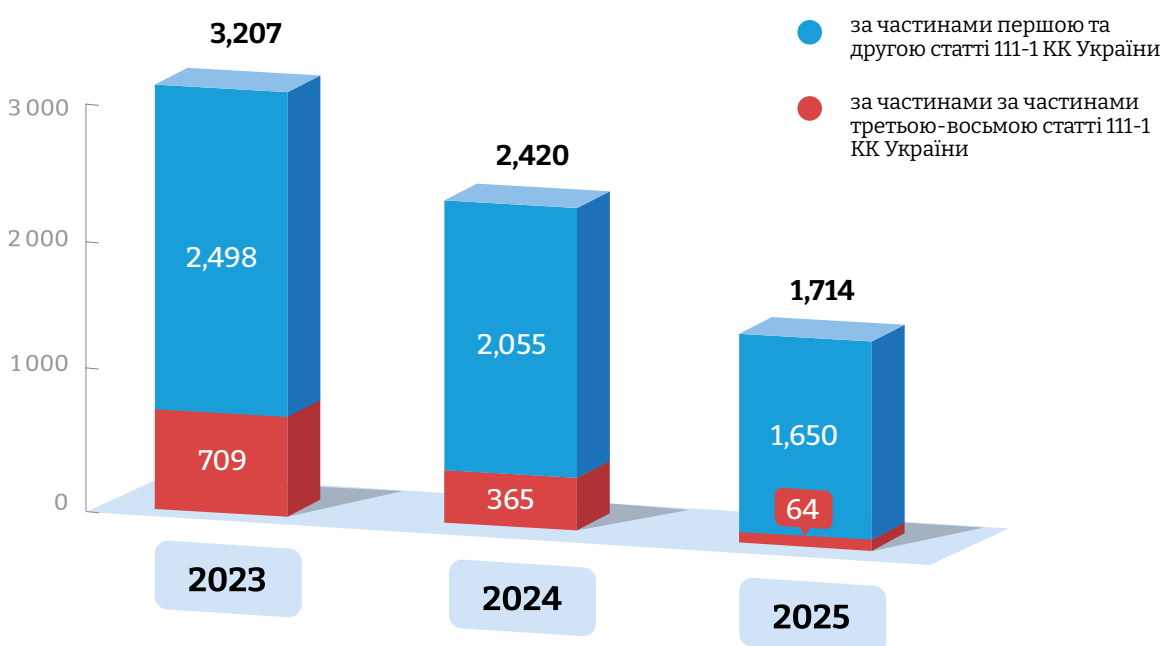
У період з 1 січня по 31 грудня 2025 року обліковано 1714 кримінальних правопорушень за статтею 111-1 КК України, з яких 64 обліковано за частинами першою та другою статті 111-1, а за частинами третьою-восьмою — 1650.

¹¹ Усі дані, використані в цьому розділі аналітичного дослідження, взято з офіційних звітів: про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування — з Єдиного звіту про кримінальні правопорушення: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> — тут розміщено звіти за 2023, 2024, 2025 роки, дані з яких використані в дослідженні; про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення — з Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> — тут розміщено звіти за 2023, 2024, 2025 роки, дані з яких використані в дослідженні.

За аналогічний період 2024 року обліковано 2420 кримінальних правопорушень, з яких 365 — за частинами першою та другою статті 111-1, і 2055 — за частинами третьою-восьмою.

У 2023 році обліковано 3207 кримінальних правопорушень за статтею 111-1 КК України, з яких 709 — за частинами першою та другою статті 111-1, 2498 — за частинами третьою-восьмою.

Діаграма 1. Кількість проваджень, облікованих за статтею 111-1 КК України у 2023–2025 роках

Така зміна у кількості облікованих проваджень за різними частинами підтверджує тенденцію, виявлену в минулому році — **пріоритезацію розслідування справ щодо вчинення злочинів над справами щодо вчинення кримінальних проступків у межах цієї статті**¹². Однак гіпотеза про те, що зменшення кількості проваджень за частиною першою статті 111-1 КК України може бути пов'язане зі зміною підходу до кваліфікації діянь, які підпадали під частину першу статті 111-1 КК України, та їх кваліфікацією за статтею 436-2 КК України («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»), за попереднім аналізом не підтверджується.

За статтею 436-2 КК України у 2023 році обліковано 1016 правопорушень, у 2024 році — 754 правопорушень, у 2025 році — 683 правопорушень. Отже, за статтею 436-2 КК України протягом трьох років поспіль також зберігається тенденція зменшення кількості виявлених правопорушень і їх обліку, та, відповідно, розгляду цих проваджень в суді.

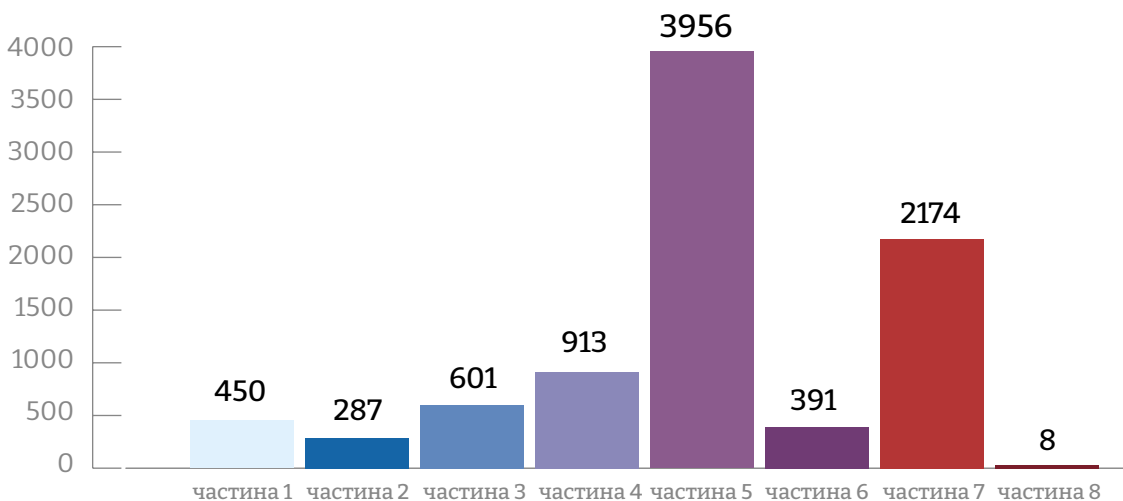
¹² Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025, с. 15: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

Щодо переважної кількості проваджень за статтею 111-1 КК України досудове розслідування проводить Служба безпеки України: у 2025 році – 1335 проваджень; у 2024 році – 1789; у 2023 році – 2320. Іншу частину розслідує Національна поліція. Утім, КПК України передбачає виключну або імперативну підслідність кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України. Відповідно до частини другої статті 216 КПК України, саме слідчі органи безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України. Тому фактично складається ситуація, коли відсутня законодавчо визначена підслідність в органів поліції для розслідування цієї категорії порушень.

За повідомленням СБУ, у період з березня 2022 по 31 грудня 2025 року слідчими СБУ здійснювалося (здійснюється) досудове розслідування у 8780 кримінальних провадженнях за статтею 111-1 КК України, з яких:

- за частиною першою статті 111-1 – 450 кримінальних проваджень;
- за частиною другою статті 111-1 – 287 кримінальних проваджень;
- за частиною третьою статті 111-1 – 601 кримінальних проваджень;
- за частиною четвертою статті 111-1 – 913 кримінальних проваджень;
- за частиною п'ятою статті 111-1 – 3956 кримінальних проваджень;
- за частиною шостою статті 111-1 – 391 кримінальне провадження;
- за частиною сьомою статті 111-1 – 2174 кримінальних проваджень;
- за частиною восьмою статті 111-1 – 8 кримінальних проваджень¹³.

Діаграма 2. Кількість проваджень, що їх розслідують слідчі СБУ у період з березня 2022 по 31 грудня 2025 року

¹³ Відповідь Заступника начальника Головного слідчого управління СБУ № 6/2-1691 від 05.02.2026 року на запит Центру прав людини ZMINA.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Зменшення кількості зареєстрованих проваджень за статтею 111-1 КК України відповідно відобразилося на зменшенні кількості кримінальних проваджень, в яких особі повідомлено про підозру. У 2025 році у 719 провадженнях було повідомлено про підозру, у 32 випадках це повідомлення за частинами першою та другою, а у 687 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України.

За цей же період 2024 року повідомлено про підозру у 1148 провадженнях, з яких у 205 випадках це повідомлення за частинами першою та другою, а у 943 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. Хоча повідомлення за частинами третьою-восьмою (злочинами) переважає над повідомленнями про підозру у вчиненні проступку, фактична кількість повідомлень про підозру у 2025 році значно скоротилася (на 37,3 %).

У 2023 році у 1305 провадженнях було повідомлено про підозру, у 344 випадках це повідомлення за частинами першою та другою, а у 961 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України.

Дані засвідчують стійке зниження кількості повідомлень про підозру за частинами першою та другою протягом трьох років у понад 10 разів. Кількість повідомлень про підозру за частинами третьою-восьмою також значно скоротилася, і така тенденція зберігається три роки поспіль.

Порівнюючи кількість облікованих проваджень із кількістю проваджень, в яких здійснено повідомлення про підозру, можна бачити таке:

- у 2025 році значно скоротилися кількісні показники, проте тенденція повертається до виявленої у 2023 році — коли кількість облікованих проваджень менша за кількість проваджень із повідомленнями про підозру у 2,4 рази (1714 обліковано, з яких 719 із повідомленням про підозру);
- у 2024 році кожне друге обліковане кримінальне провадження в процесі розслідування трансформувалося у кримінальне провадження відносно особи (2420 облікованих проваджень, з яких 1148 із повідомленням про підозру);
- у 2023 році кількість облікованих проваджень менша за кількість проваджень із повідомленнями про підозру у 2,4 рази, тобто більше половини облікованих кримінальних проваджень в процесі розслідування трансформувалося у кримінальне провадження відносно особи — відбулося повідомлення про підозру (3207 облікованих проваджень, з яких 1305 із повідомленням про підозру).

СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (*IN ABSENTIA*)

Спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) у 2025 році здійснювалося відносно 352 осіб, у 2024 році — відносно 498, у 2023 році — відносно 1127 осіб. У загальній тенденції зменшення кількості облікованих проваджень за статтею 111-1 КК України поменшало й проваджень *in absentia*. Водночас дані судової статистики засвідчують

протилежне: у 2025 році більше спеціальних судових проваджень, як порівняти із попереднім роком. Частково можна пояснити це тим, що спеціальне досудове розслідування лише згодом трансформується у спеціальне судове провадження, коли справу буде передано до суду, і наразі в суді на розгляді провадження минулих років.

У процесі кримінального провадження іноді виникають випадки, коли необхідно **зупинити провадження**. Офіційні статистичні дані об'єднують підстави для зупинення відповідно до статей 280, 615 КПК України і фіксують окремо такі підстави:

- у зв'язку з захворюванням підозрюваного;
- коли місцезнаходження підозрюваного невідомо;
- у зв'язку з виконанням процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

При цьому саме частина перша статті 280 КПК України у 2022 році була доповнена пунктом четвертим згідно із Законом № 2201-IX від 14.04.2022 року¹⁴, а також додано нову підставу для зупинення провадження: наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану¹⁵. У статті 615 КПК міститься певне роз'яснення. Зокрема, положення про те, що у разі введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування і звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності — строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин. Строк підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати. До зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити, чи продовжувати строк тримання під вартою.

За офіційними статистичними даними, цю підставу не використовували жодного разу з 2022 року. Пояснити це можна використанням у цій нормі багатьох оцінних понять, що унеможливує її застосування на практиці.

Попри часткове оновлення норм КПК, органи досудового розслідування використовують закріплені раніше підстави для зупинення провадження як основні.

У сукупності за статтями 280 та 615 КПК України у 2025 році було ухвалене рішення про зупинення за 122 провадженнями, з яких одне — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, і 121 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. Провадження здебільшого були зупинені через те, що місцезнаходження підозрюваного невідоме — у 109 випадках.

14 Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 № 2201-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

15 Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n37>

У 2024 році було зупинено 246 провадження, з яких 74 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, і 172 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. При цьому факт про те, що місцезнаходження підозрюваного невідоме, було використано у всіх 246 провадженнях.

У 2023 році було зупинено 262 провадження, з яких 43 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України і 219 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. У 261 випадку провадження зупинили через те, що місцезнаходження підозрюваного невідоме.

ФОРМА ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Із усіх форм закінчення досудового розслідування превалює направлення провадження до суду з обвинувальним актом. У 2025 році загалом до суду було направлено 523 провадження з обвинувальним актом, з яких 28 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, і 495 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України.

При цьому стороною обвинувачення не було направлено жодного провадження до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, з клопотанням про закриття провадження.

У 2024 році загалом до суду передали 853 провадження з обвинувальним актом, з яких 132 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, і 721 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. Одне провадження передали до суду із клопотанням про застосування до особи примусових заходів медичного характеру.

У 2023 році загальна кількість кримінальних проваджень, направлених до суду, дорівнює кількості проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом. Це 984 провадження, з яких 300 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, і 684 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України.

Отже, протягом трьох років зберігається стійка тенденція: найчастіше передають провадження до суду з обвинувальним актом, як порівняти з іншими формами закінчення досудового розслідування.

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кількість проваджень за статтею 111-1 КК України, закритих на стадії досудового розслідування, залишається низькою:

- у 2025 році закрито лише 5 проваджень, з яких 1 провадження — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України і 4 провадження — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України;

- у 2024 році закрито 16 проваджень, з яких 13 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України і 3 провадження — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України;
- у 2023 році закрито 48 проваджень, з яких 27 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України і 21 провадження — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України.

При цьому жодного разу за ці роки не відбувалося закриття провадження за реабілітуючими підставами. Слід пояснити, що реабілітуючі підстави для закриття кримінального провадження — це ті, які свідчать про повну невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, ведуть до зняття з неї всіх підозр, а також породжують право на відшкодування шкоди, завданої незаконним кримінальним переслідуванням. Серед них:

1. встановлення відсутності події кримінального правопорушення (пункт 1 частини 1 статті 284 КПК);
2. встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення (пункт 2 частини 1 статті 284 КПК);
3. не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати (пункт 3 частини 1 статті 284 КПК).

Тож протягом трьох років стороною обвинувачення не зафіксовано жодної підстави для закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування за статтею 111-1 КК України, яка би свідчила про повну невинуватість особи і її реабілітацію.

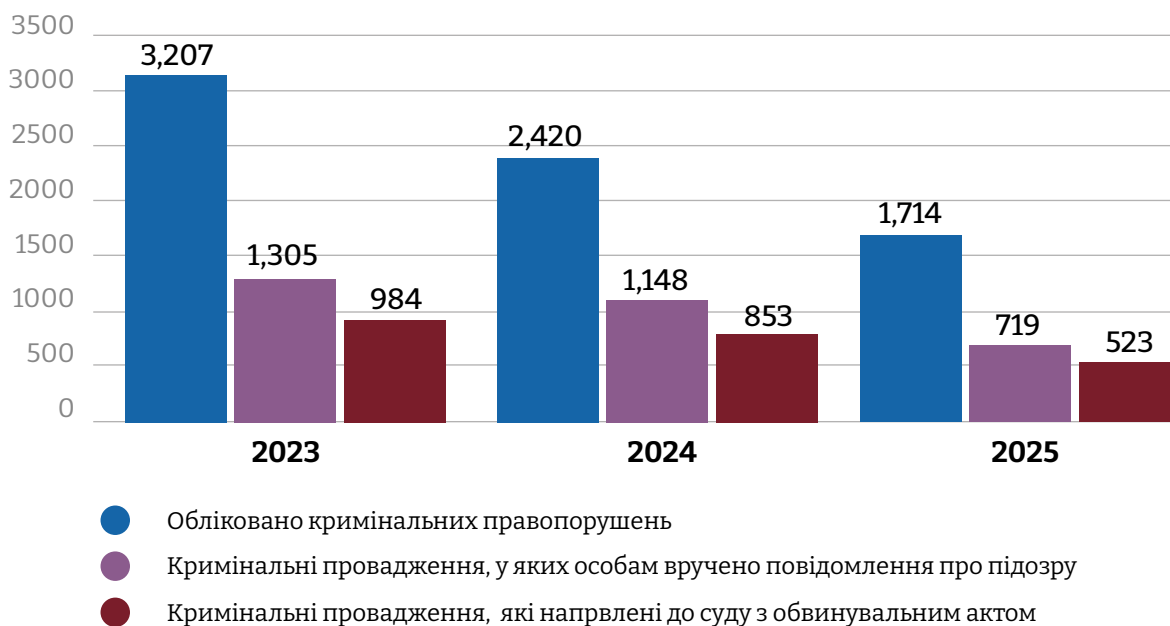
КІЛЬКІСТЬ ПЕРЕДАНИХ ДО СУДУ СПРАВ І ЗАКРИТИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Як і загальна тенденція зменшення кількості облікованих проваджень, **кількість переданих до суду справ і закритих кримінальних проваджень закономірно знизилася.**

Як порівняти дані щодо облікованих кримінальних проваджень, щодо проваджень, в яких здійснено повідомлення про підозру, і щодо проваджень, які передано до суду із обвинувальним актом, то бачимо тенденцію щодо зменшення кількості проваджень, які від реєстрації «доходять» до суду:

- у 2023 році кількість направлених до суду проваджень менша за кількість облікованих проваджень у 3,2 рази;
- у 2024 році — в 2,8 рази;
- у 2025 році — в 3,2 рази.

Діаграма 3. Рух кримінального провадження від реєстрації в ЄРДР до направлення до суду з обвинувальним актом

Такий розрив між кількістю облікованих і переданих до суду проваджень пояснюється багатьма факторами.

По-перше, закріплення в КПК України 2012 року обов'язку органів досудового розслідування реєструвати будь-які заяви і повідомлення. Частина з них у процесі перевірки не знаходить підтвердження, і провадження закриваються.

По-друге, щодо багатьох проваджень на кінець звітного періоду рішення (про закінчення або зупинення) не ухвалене. У 2025 році це 1069 проваджень, з яких 35 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, а 1069 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. При цьому загалом у 2025 році обліковано 1714 проваджень. Отже, щодо абсолютної більшості облікованих проваджень не було ухвалено підсумкового рішення.

На кінець 2024 року рішення (про закінчення або зупинення) не ухвалене щодо 1319 проваджень, з яких 159 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, а 1160 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. При цьому загалом того року обліковано було 2420 проваджень.

У 2023 році рішення (про закінчення або зупинення) не ухвалене щодо 1957 проваджень, з яких 364 — за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, а 593 — за частинами третьою-восьмою статті 111-1 КК України. При цьому загалом того року обліковано було 3207.

Отже, простежується тенденція: превалюють провадження, за якими процесуальне рішення про закінчення або зупинення не було ухвалене на кінець періоду, за який відбувається звітування над провадженнями, за якими ухвалене рішення про

передання обвинувального акта до суду. Це може свідчити про тривалість досудового розслідування у цій категорії справ, особливо це стосується строків досудового розслідування до повідомлення особі про підозру. Ще одним фактором може бути зміна порядку обчислення строків досудового розслідування. У 2023 році було внесено зміни до КПК України¹⁶, і нині відповідно до частини 1 статті 219 КПК України строк досудового розслідування обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження — або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження (тобто строк досудового розслідування до повідомлення особі про підозру законодавчо не встановлений, його мають обчислювати окремо).

Враховуючи раніше виявлену тенденцію щодо того, що лише в кожному другому провадженні відбувається повідомлення про підозру, фактично більшість проваджень розслідується без такого повідомлення. А отже, беручи до уваги зміни до КПК України у 2023 році і необчислення строків досудового розслідування до повідомлення про підозру, маємо тенденцію, за якою відсутність ухваленого рішення про закриття або зупинення досудового розслідування відображає зміни у порядку обчислення строків досудового розслідування і невисокий відсоток повідомлень про підозру відносно загальної кількості облікованих кримінальних проваджень.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єктна характеристика представлена за декількома критеріями:

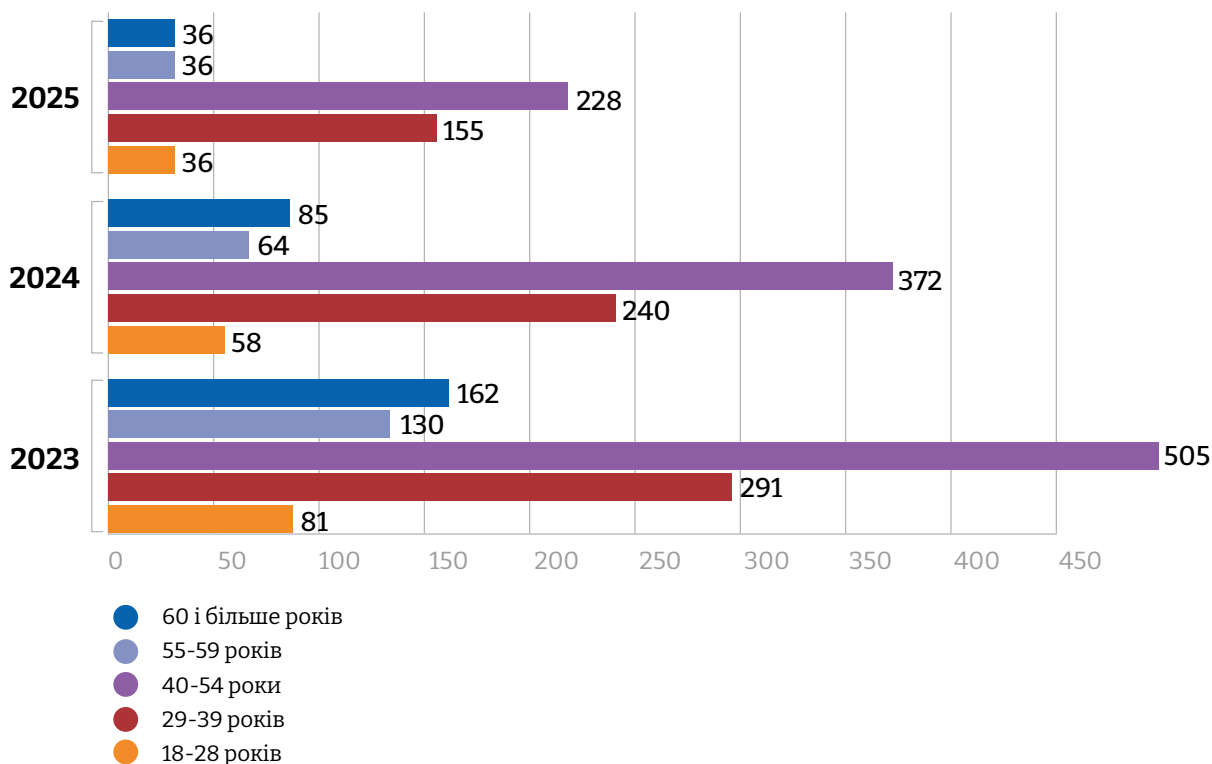
- за віком;
- за наявністю/відсутністю кримінального минулого;
- за зайнятістю і професійною приналежністю.

Серед загальної кількості осіб, провадження щодо яких обліковано у 2023, 2024 і 2025 роках, за віковою ознакою превалюють громадяни віком від 40 до 54 років. На другому місці щороку вікова категорія від 29 до 39 років. На 3 місці — громадяни, яким виповнилося 60 і більше років на момент вчинення кримінального правопорушення.

За освітою найбільше проваджень обліковано відносно тих, хто має вищу і фахову передвищу освіту: у 2023 році це 681 особа, у 2024 році — 458, у 2025 році — 272. Менше щодо тих, хто має базову середню та профільну середню освіту: у 2023 році — це 154 осіб, у 2024 році — 97, у 2025 році — 66. Найменше — щодо тих, хто має професійну (професійно-технічну) освіту: у 2023 році — 330 осіб, у 2024 році — 263, у 2025 році — 153.

16 Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України» від 08.12.2023 № 3509-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#n14>

Діаграма 4. Розподіл за віком осіб, відносно яких здійснюється досудове розслідування за статтею 111-1 КК України

Щороку серед підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України є одна-дві особи, які мають початкову освіту або не мають освіти взагалі.

Що ж до наявності кримінального минулого у тих, кого обвинувачують у колабораційній діяльності, то абсолютна більшість громадян раніше не притягалися до кримінальної відповідальності.

У 2023 році серед загальної кількості осіб, яким повідомлено про підозру (1305) лише 24 раніше вчиняли кримінальні правопорушення, 11 із них мають не зняту або непогашену судимість.

У 2024 році 34 особи раніше вчиняли кримінальні правопорушення, 18 із них мають не зняту або непогашену судимість.

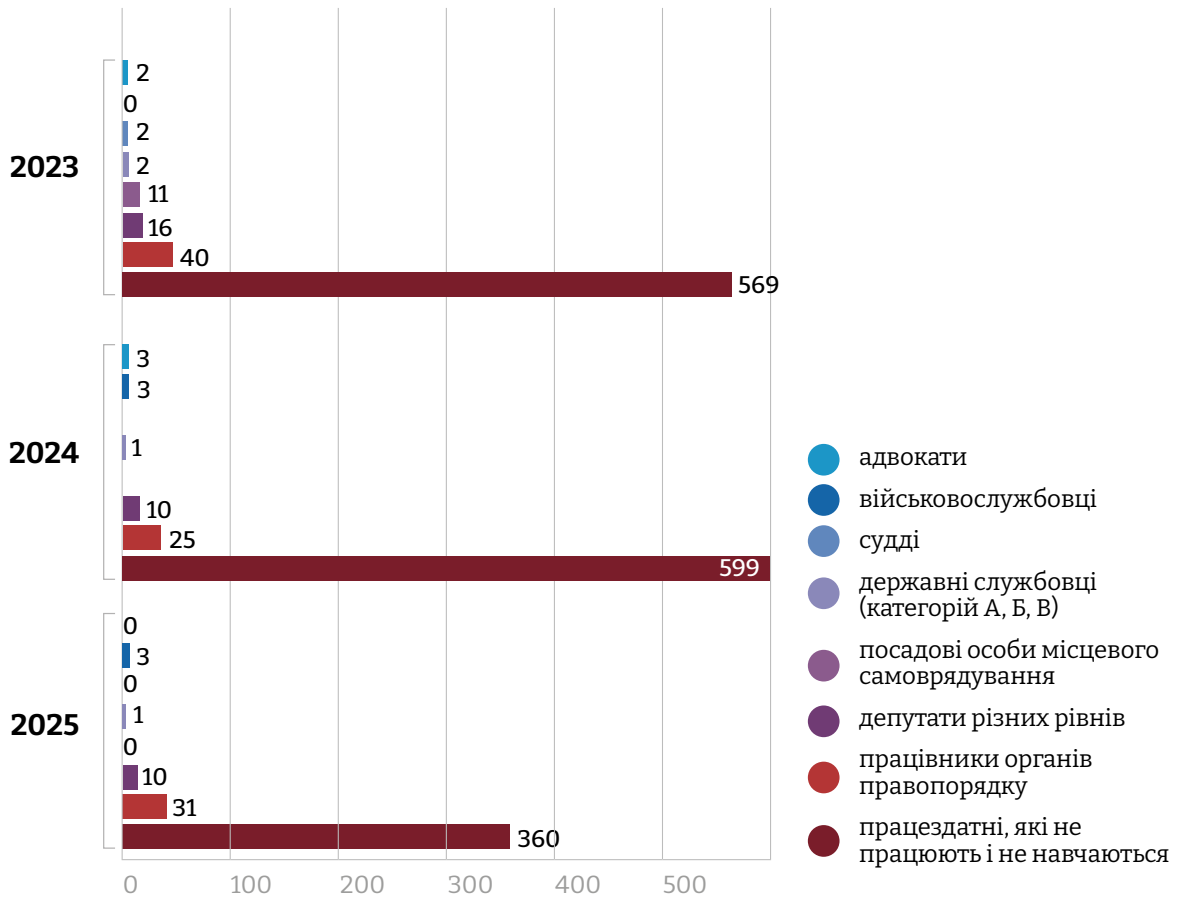
У 2025 році така сама тенденція — лише 18 осіб раніше вчиняли кримінальні правопорушення, 8 із них мають не зняту або непогашену судимість.

Наведене засвідчує стійку тенденцію: абсолютна більшість тих, кого підозрюють у вчиненні колабораційної діяльності, не мають кримінального минулого. Частка осіб із попередніми судимостями у 2023–2025 роках залишається незначною та стабільно низькою.

Протягом трьох років є стійка тенденція щодо розподілу за зайнятістю тих, щодо кого збирають дані.

Більшість облікованих проваджень здійснюється відносно працездатних, які не працюють і не навчаються (2023 рік – 569; 2024 рік – 599; 2025 рік – 360).

Діаграма 5. Розподіл за зайнятістю осіб, відносно яких здійснюється досудове розслідування за статтею 111-1 КК України

Серед інших категорій зафіксовані поодинокі випадки колабораційної діяльності з боку нотаріусів, посадових та службових осіб інших органів державної влади тощо.

Резюмуючи, на підставі аналізу статистичних показників щодо руху кримінальних проваджень за статтею 111-1 КК України за 2023–2025 роки на стадії досудового розслідування можна виокремити такі тенденції.

1. За період дії статті 111-1 КК України органи досудового розслідування направили значний масив кримінальних проваджень, які переважно завершуються направленням обвинувальних актів до суду. Динаміка зміщення від проваджень за частинами першою та другою статті 111-1 КК України (проступки) до проваджень за більш тяжкими частинами статті, зокрема, частинами третьою-восьмою (злочини), свідчить про ускладнення предмета доказування на стадії досудового розслідування та підтверджує тенденцію, виявлену у минулих роках під час аналізу даних судової статистики – це пріоритезація розслідування справ щодо вчинення злочинів над справами щодо вчинення кримінальних проступків у межах цієї статті. Гіпотеза про те, що зменшення

кількості проваджень за частиною першою статті 111-1 КК України може бути пов'язане зі зміною підходу до кваліфікації діянь, які підпадали під частину першу статті 111-1 КК України, та їх кваліфікацією за статтею 436-2 КК України («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»), не підтвердилась, оскільки за статтею 436-2 КК України протягом трьох років поспіль також зберігається тенденція зменшення кількості розпочатих проваджень.

2. Тенденція зменшення загальної кількості зареєстрованих проваджень відобразилася на зменшенні кількості кримінальних проваджень, в яких здійснено повідомлення особі про підозру. Загалом відбулося стійке зменшення кількості повідомлень про підозру за частинами першою та другою статті 111-1 КК України протягом трьох років — у понад 10 разів. Кількість повідомлень про підозру за частинами третьою-восьмою також значно скоротилася, і така тенденція зберігається три роки поспіль. У 2023 році кількість облікованих проваджень менша за кількість проваджень із повідомленнями про підозру у 2,4 рази. У 2024 році кожне друге обліковане кримінальне провадження в процесі розслідування трансформувалося у кримінальне провадження відносно особи. У 2025 році тенденція повертається до показників 2023 року — коли облікованих проваджень менше, ніж проваджень із повідомленнями про підозру у 2,4 рази.
3. Спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) у 2025 році здійснювалося відносно 352 осіб, у 2024 році — відносно 498, у 2023 році — відносно 1127. Як поменшало облікованих проваджень за статтею 111-1 КК України, так само поменшало і проваджень, які розслідуються *in absentia*. Утім, дані судової статистики засвідчують протилежне — у 2025 році побільшало спеціальних судових проваджень, як порівняти з попереднім роком. Частково це можна пояснити тим, що спеціальне досудове розслідування лише згодом трансформується у спеціальне судове провадження, коли справу буде передано до суду, і наразі в суді на розгляді провадження минулих років. Проте остаточно підтвердити чи спростувати цю гіпотезу можна буде в процесі подальшого дослідження даних судової статистики.
4. Основною підставою для зупинення провадження протягом трьох років залишається те, що місцезнаходження підозрюваного невідомо. Наприклад, у 2025 році 121 зі 122 проваджень зупинено через те, що місцезнаходження підозрюваного невідомо. Своєю чергою, додану до КПК України у 2022 році підставу «наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану» не використовували протягом трьох останніх років.
5. Основна форма закінчення досудового розслідування — направлення провадження до суду з обвинувальним актом. Разом із загальною тенденцією зменшення кількості облікованих проваджень поменшало також переданих до суду справ і закритих кримінальних проваджень. Порівняння даних щодо об-

лікованих кримінальних проваджень, проваджень, в яких здійснено повідомлення про підозру, і проваджень, які передано до суду із обвинувальним актом, засвідчує: кількість проваджень, які від моменту реєстрації в ЄРДР проходять шлях до обвинувального акта, постійно зменшується: у 2023 році направлених до суду проваджень менше, ніж облікованих проваджень, у 3,2 рази; у 2024 році – в 2,8 рази; у 2025 році – в 3,2 рази.

6. Протягом трьох років сторона обвинувачення не направила до суду жодного провадження з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності або з клопотанням про закриття провадження.
7. Відсоток закриття кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування вкрай низький: у 2025 році закрито лише 5 проваджень, у 2024 році – 16, у 2023 році – 48. При цьому реабілітуючі підстави для закриття провадження не було використано жодного разу.
8. Простежується стала тенденція: переважають провадження, у яких на кінець звітного періоду не ухвалене рішення про їх завершення чи зупинення. Це зумовлено тим, що у значній частині проваджень повідомлення про підозру не відбувається, а зміни до КПК України щодо обчислення строків досудового розслідування у 2023 році фактично сприяють тривалому перебуванню таких проваджень без процесуального завершення.
9. Щодо характеристики осіб, які вчинили кримінальне правопорушення:
 - за віковою ознакою: превалюють громадяни віком від 40 до 54 років. На другому місці щороку вікова категорія від 29 до 39 років. На третьому – громадяни, яким на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилося 60 і більше років;
 - за освітою: найбільше проваджень обліковано відносно осіб, які мають вищу і фахову передвищу освіту. Далі ті, хто має базову середню та профільну середню освіту. Після них – особи з професійною (професійно-технічною освітою);
 - щодо наявності кримінального минулого: серед тих, кого обвинувачують у колабораційній діяльності, абсолютна більшість громадян не притягалися раніше до кримінальної відповідальності. Частка осіб із попередніми судимостями у 2023–2025 роках залишається незначною та стабільно низькою;
 - абсолютна більшість облікованих проваджень здійснюється відносно працездатних, які не працюють і не навчаються. Що ж до інших категорій, то випадки колабораційної діяльності фіксуються також серед представників органів правопорядку та депутатського корпусу, а залучення посадових осіб місцевого самоврядування, державних службовців, суддів, військовослужбовців і адвокатів має поодинокий або епізодичний характер. Окремі випадки також трапляються серед нотаріусів та службових осіб інших органів державної влади, однак вони не формують самостійної сталої тенденції.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДО ПІДОЗРЮВАНИХ ТА ОБВИНУВАЧЕНИХ

Застосування запобіжних заходів до підозрюваних за різними частинами статті 111-1 КК України й далі залишається проблемним питанням. Як наголошувалося у попередніх звітах¹⁷, норми кримінального процесуального права, зокрема частина шоста статті 176 КПК України («Загальні положення про запобіжні заходи»)¹⁸, дозволяють застосування найсуворішого запобіжного заходу (тримання під вартою) за наявності відповідних ризиків. Проте на практиці застосування запобіжних заходів до осіб, які обвинувачуються у вчиненні колабораційної діяльності, можна спостерігати необґрунтовано тривале тримання осіб під вартою без визначення розміру застави. Аналіз мотивувальної частини ухвал свідчить, що обґрунтування застосування такого запобіжного заходу нерідко має формальний характер: суди часто обмежуються загальним посиланням на ризики, передбачені статтею 177 КПК України, без належного дослідження індивідуальних обставин справи та даних про особу підозрюваного чи обвинуваченого. Виявлені відмінності за окремими частинами статті 111-1 КК України, а також формалізований підхід до мотивування таких рішень, свідчать: суди мають ретельніше обґрунтовувати підстави для застосування тримання під вартою без визначення розміру застави; також необхідно оцінити можливості застосування альтернативних, менш суворих запобіжних заходів.

Зазвичай у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків запобіжних заходів суд не обирає. За досліджуваний період в одному провадженні за частиною другою статті 111-1 КК України до підозрюваного було обрано запобіжний захід — тримання під вартою, який пізніше замінили на особисте зобов'язання (особу спочатку підозрювали у вчиненні діяння, передбаченого частиною п'ятою статті 111-1 КК України, а потім перекваліфікували на частину другу). У результаті його було засуджено за частиною другою статті 111-1 КК України за зайняття посади технічного керівника Куп'янського цеху (перероблення деревини) Державного підприємства «Куп'янське лісове господарство» (рос. — «*технического руководителя Купянского цеха (переработки древесины) Государственного предприятия «Купянского лесное хозяйство»*)¹⁹.

17 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025, с. 27: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

18 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, стаття 176: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

19 Вирок Червонозаводського районного суду міста Харкова від 04.03.2025 у справі № 646/1668/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125603958>

Значно частіше запобіжні заходи обирають до підозрюваних у вчиненні злочинів. Загалом у провадженнях за частинами третьою-сьомою статті 111-1 КК України простежуються такі спільні тенденції:

- переважно застосовують тримання під вартою, часто без визначення розміру застави;
- тривале тримання під вартою без визначення розміру застави;
- поодинокі випадки, коли на момент ухвалення обвинувального вироку особа фактично вже відбула покарання.

Це актуалізує питання належної обґрунтованості саме тримання під вартою без визначення розміру застави з огляду на можливість застосування менш суворих запобіжних заходів. При цьому практика відрізняється залежно від частини статті 111-1 КК України.

За **частиною третьою** через незначну кількість справ, розглянутих за участю особи (чотири справи), складно виокремити чіткі тенденції щодо обрання запобіжного заходу: в одному провадженні застосовано особисте зобов'язання²⁰, у двох – тримання під вартою без визначення застави (в одному – три місяці²¹, в іншому була ухвала до затримання особи, а після затримання в ЄДРСР відсутні дані про фактичне застосування заходу)²²; в одному провадженні запобіжний захід не було обрано²³.

За **частиною четвертою** простежується більш варіативна практика: разом із триманням під вартою без визначення застави (14 проваджень) широко застосовували заставу (16 проваджень), тримання під вартою із визначенням застави (сім проваджень) і домашній арешт (сім проваджень). Водночас і за цією частиною наявні випадки надмірно тривалого тримання під вартою.

Наприклад, у справі за звинуваченням мешканки селища Бабинці Бучанського району Київської області у тому, що вона «добровільно вступила у тісний зв'язок з нестановленими військовослужбовцями збройних сил Російської Федерації та інших військових формувань держави-агресора, яким добровільно та за власної ініціативи надавала матеріальні ресурси та послуги з надання місця для проживання», до обвинуваченої застосували запобіжний захід – тримання під вартою понад 2 роки 9 місяців. За результатами розгляду апеляційної скарги суд апеляційної інстанції визнав її такою, що відбула покарання²⁴.

20 Вирок Галицького районного суду міста Львова від 27.03.2025 у справі № 461/6802/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126217302>

21 Вирок Індустріального районного суду міста Харкова від 25.06.2025 у справі № 644/3717/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128385826>

22 Вирок Шахтарського міського суду Дніпропетровської області від 07.10.2025 у справі № 186/1608/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130817764>

23 Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 07.10.2025 у справі № 186/1608/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127005624>

24 Ухвала Київського апеляційного суду від 02.05.2025 у справі № 369/6411/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127202914>

Щонайменше у двох провадженнях тримання під вартою застосовували понад два роки²⁵. Також траплялися випадки зміни запобіжного заходу на менш суворий: у трьох провадженнях тримання під вартою без визначення розміру застави вироком було замінено на особисте зобов'язання²⁶; в одному провадженні тримання під вартою із визначенням розміру застави вироком було замінено на особисте зобов'язання²⁷. Окремо слід оцінювати провадження з кількома підозрюваними, оскільки до кожного з них суд окремо обирав запобіжні заходи різного ступеня суворості.

Найсудовіша практика застосування запобіжних заходів — за **частинами п'ятою та сьомою статті 111-1 КК України**:

- за **частиною п'ятою** серед 56 проваджень, розглянутих за участю особи, застосовували такі запобіжні заходи: тримання під вартою без визначення розміру застави (47 проваджень); тримання під вартою із визначенням застави (два провадження); домашній арешт, згодом замінений на тримання під вартою із визначенням застави (одне провадження). Середній строк тримання під вартою становив 1 рік 5 місяців, в окремих випадках — 2 роки 8 місяців²⁸, 2 роки 9 місяців²⁹ і 2 роки 10 місяців³⁰;
- за **частиною сьомою** серед 28 проваджень, розглянутих за участю особи, застосовували такі запобіжні заходи: тримання під вартою без визначення розміру застави (23 провадження); визначення застави після 2 років 6 місяців тримання під вартою без визначення розміру застави (одне провадження, у справі, в якій особу виправдано); запобіжний захід не обирали (три провадження, з них у двох — щодо обвинувачених, які були військовополоненими)³¹. Середній строк тримання під вартою становив 1 рік 6 місяців, в окремих випадках — 2 роки 7 місяців³² і 2 роки 10 місяців³³.

Окремо слід виділити **частину шосту** статті 111-1 КК України: попри незначну кількість проваджень, розглянутих за участю особи (чотири провадження), саме тут

25 Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 21.05.2025 у справі № 766/5/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127488475>; вирок Шевченківського районного суду міста Харкова від 09.06.2025 у справі № 638/6778/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127983690>

26 Вирок Голосіївського районного суду міста Києва від 28.04.2025 у справі № 752/10105/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126913404>; вирок Дзержинського районного суду міста Харкова від 15.01.2025 у справі № 638/21993/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124417005>

27 Вирок Святошинського районного суду міста Києва від 01.09.2025 у справі № 759/15924/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129862289>

28 Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 08.12.2025 у справі № 766/1170/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132558788>

29 Вирок Хаджибейського районного суду міста Одеси від 22.09.2025 у справі № 521/5646/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130804257> та вирок Балаклійського районного суду Харківської області від 06.11.2025 у справі № 610/28/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131570528>

30 Вирок Шевченківського районного суду міста Харкова від 13.10.2025 у справі № 638/4239/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130932944>

31 Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 24.10.2025 у справі № 344/15409/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130486582>; Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 15.09.2025 у справі № 344/15411/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130195266>

32 Вирок Хаджибейського районного суду міста Одеси від 07.10.2025 у справі № 521/9363/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131150315>

33 Вирок Хаджибейського районного суду міста Одеси від 07.10.2025 у справі № 521/9363/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131150315>

найбільш показовою є тривалість тримання під вартою — від 9 місяців³⁴ до 3 років 1 місяця³⁵.

Отже, у практиці застосування запобіжних заходів у провадженнях за статтею 111-1 КК України переважає тримання під вартою без визначення розміру застави та зі значною тривалістю (від кількох місяців до трьох років), особливо за частинами п'ятою-сьомою цієї статті. Підхід до застосування такого запобіжного заходу має переважно формальний характер і не супроводжується вивченням індивідуальних обставин справи та розглядом можливості обрати альтернативні, менш суворі запобіжні заходи.

34 Вирок Хаджибейського районного суду міста Одеси від 15.01.2025 у справі № 643/7151/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124421611>

35 Вирок Печерського районного суду міста Києва від 01.05.2025 у справі № 757/18654/22-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127730059>

РОЗДІЛ 3.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЗА СТАТТЕЮ 111-1 КК УКРАЇНИ

З початку введення до Кримінального кодексу України статті 111-1 («Колабораційна діяльність») зберігається потреба у системному аналізі судової практики її застосування. У попередніх аналітичних звітах Центру прав людини ZMINA було виокремлено низку сталих тенденцій, зокрема щодо правової визначеності складів кримінальних правопорушень³⁶, розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1 та 436-2 КК України («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»)³⁷, оцінювання умислу заподіяння шкоди національній безпеці та добровільності вчинення діяння³⁸, неврахування в законодавстві стандартів МГП³⁹ тощо.

У 2025 році в межах цієї категорії проваджень збереглися раніше зафіксовані процесуальні та статистичні тенденції: зменшення кількості вироків щодо кримінальних проступків, зростання кількості ухвалених вироків за частинами третьою-сьомою статті 111-1 КК України, розширення застосування спеціального провадження (*in absentia*) та переважного ухвалення вироків на підставі укладених угод про визнання винуватості у провадженнях за частиною четвертою статті 111-1 КК України. При цьому у 2025 році змінилося кількісне співвідношення вироків за частинами статті 111-1 КК України: кількісно стали переважати вирок за частинами п'ятою та сьомою, а також уперше ухвалили вирок за частиною восьмою цієї статті.

Станом на 31 грудня 2025 року в ЄДРСР зареєстровано 3103 вирок⁴⁰ у провадженнях за статтею 111-1 КК України.

36 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025, с. 40: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

37 Аналітичний звіт «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення» / Синюк О., Луньова О.; Ред. Свиридова Д. Центр прав людини ZMINA. — Київ, 2023, с. 29: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/10/colaboration_web_ukr-1.pdf; Аналітичний звіт «Виживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм» / Синюк О., Депутат Д., Вишневська І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. — Київ, 2024, с. 33: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/07/colaboratz_print_ukr.pdf

38 Аналітичний звіт «Виживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм» / Синюк О., Депутат Д., Вишневська І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. — Київ, 2024, с. 36: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/07/colaboratz_print_ukr.pdf

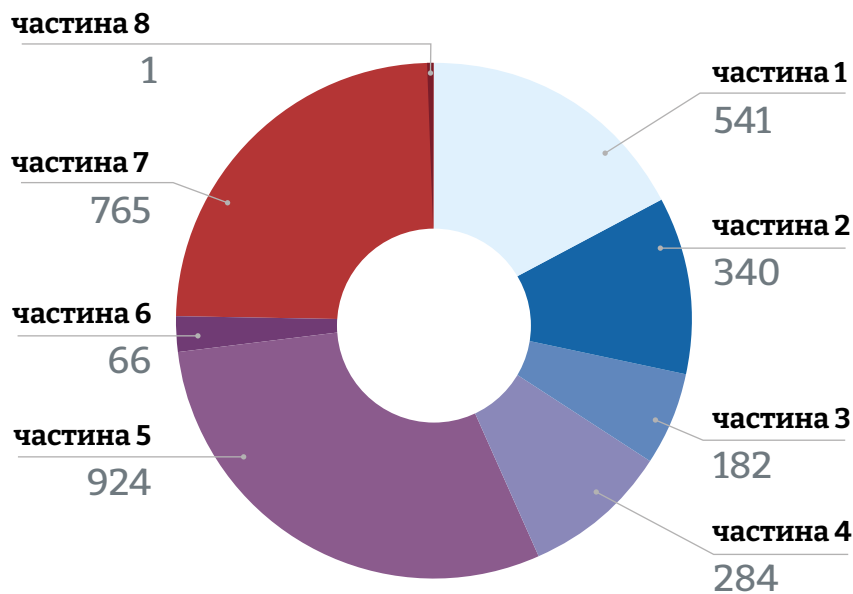
39 Ibid., с. 29.

40 Ці 3103 не включають вироків, заборонених для оприлюднення згідно з пунктом 4 частини першої статті 7 Закону України «Про доступ до судових рішень», не враховує дублювання вироків у системі, вироків за суміжними статтями, а також вироків в апеляційній чи касаційній інстанції.

СТАТИСТИКА ВИРОКІВ ЗА ЧАСТИНАМИ СТАТТІ 111-1 КК УКРАЇНИ

У 2025 році за даними ЄДРСР відбулася кардинальна зміна щодо кількісного співвідношення вироків за різними частинами статті 111-1 КК України: якщо раніше переважали вирок, ухвалені за частиною першою статті 111-1 КК України (517 вироків станом на 2024 рік)⁴¹, то на 31 грудня 2025 року найбільше їх зафіксовано за частиною п'ятою (924 вирок) та частиною сьомою (765 вироків) статті 111-1 КК України.

Діаграма 6. | Вирок у провадженнях за частинами статті 111-1 КК України з березня 2022 року

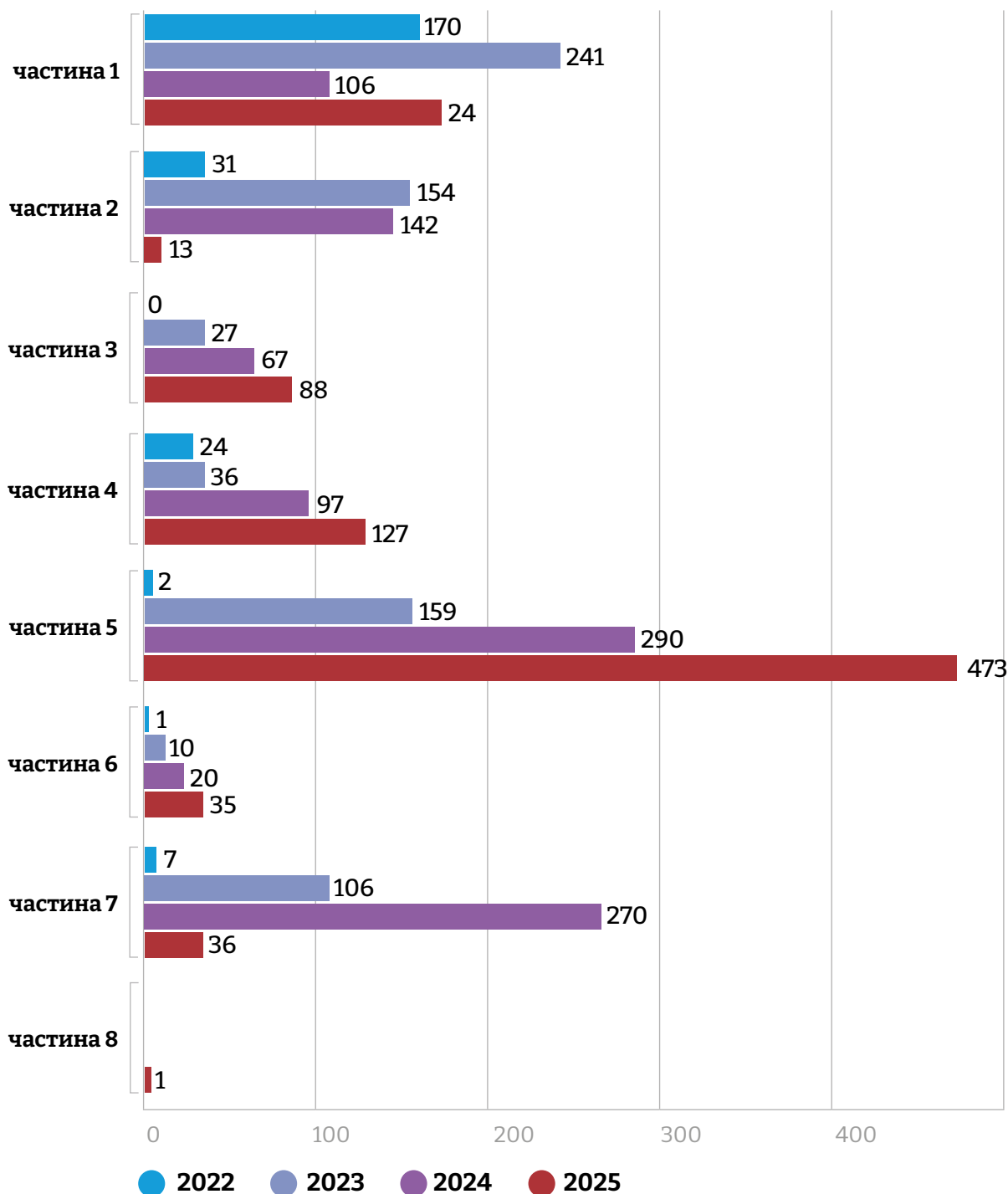
При цьому у 2025 році збереглася тенденція, зафіксована у попередніх звітах, а саме поступове зменшення кількості ухвалених вироків за кримінальні проступки (частини перша і друга статті 111-1 КК України) та збільшення кількості ухвалених вироків за частинами третьою-сьомою цієї статті, що передбачають відповідальність за вчинення злочинів. Можна констатувати тенденцію, схожу на наявну в 2024 році: у судовій практиці за 2025 рік кількісно переважають справи щодо злочинів, вчинених за статтею 111-1 КК України, а не кримінальних проступків.

Статистика ухвалених вироків за вчинення кримінальних проступків (частини перша і друга статті 111-1 КК України):

- за **частиною першою** в 2023 році було ухвалено 241 вирок, в 2024 році — 106, а в 2025 році — лише 24. Тобто, як порівняти із 2024 роком, ухвалених вироків поменшало вчетверо;
- за **частиною другою** в 2023 році було ухвалено 154 вирок, в 2024 — 142, а в 2025 році — лише 13 (в одинадцять разів менше, як порівняти із 2024 роком).

⁴¹ Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025, с. 13: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

Діаграма 7. Вироки у провадженнях за частинами статті 111-1 КК України за 2022, 2023, 2024 та 2025 роки

Статистика ухвалених вироків за частинами третьою-сьомою статті 111-1 КК України:

- за **частиною третьою** в 2025 році було ухвалено 88 вироків, а в 2024 році – 67. Кількість ухвалених вироків за 2025 рік за цією частиною становить 48 % від усієї кількості вироків за цією частиною, наявних в ЄДРСР;

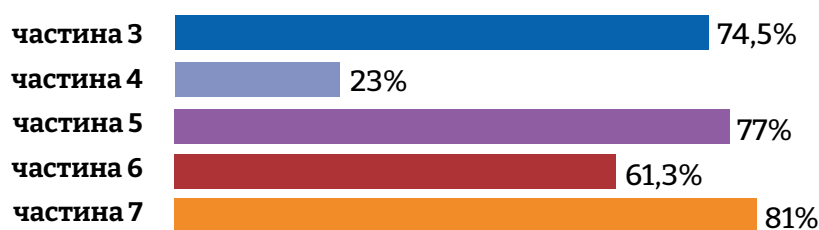
- за **частиною четвертою** в 2025 було ухвалено 127 вироків, що становить 41 % від усієї кількості вироків за цією частиною, наявних в ЄДРСР;
- за **частиною п'ятою** у 2025 році було ухвалено 473 вироків, що є найбільшою кількістю, як порівняти з іншими частинами статті 111-1 КК України. кількість ухвалених вироків за частиною п'ятою за 2025 рік — 51 % від усієї кількості вироків за цією частиною, наявних в ЄДРСР;
- аналогічна ситуація — за **частинами шостою** та **сьомою**: кількість ухвалених вироків у 2025 році також становить приблизно половину вироків, наявних у ЄДРСР за цими частинами — 35 (53 %) та 382 (50 %) відповідно.

У 2025 році вперше з моменту криміналізації колабораційної діяльності було ухвалено вирок за частиною восьмою статті 111-1 КК України⁴².

СТАТИСТИКА РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ПОРЯДКУ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA)

Тенденція до збільшення кількості вироків, ухвалених у межах спеціального провадження (*in absentia*)⁴³, яка простежувалася у попередніх періодах, збереглася у 2025 році у провадженнях за частинами третьою-сьомою статті 111-1 КК України. Як і раніше, спеціальне провадження практично не застосовується у справах щодо кримінальних проступків, за винятком поодиноких випадків, пов'язаних зі зміною кваліфікації обвинувачення⁴⁴. Для ілюстративного порівняння наводимо відсоткове співвідношення розглянутих справ *in absentia* від загальної кількості вироків з поділом на частини статті 111-1 КК України станом на 31 грудня 2024 року (Діаграма 8):

Діаграма 8. Відсоткове співвідношення розглянутих справ *in absentia* і загальної кількості вироків станом на 31 грудня 2024 року⁴⁵

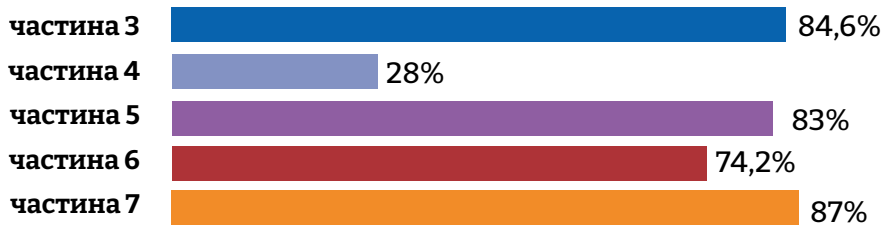
42 Вирок Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 18.11.2025 у справі № 333/7817/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132265385>

43 Особливий порядок кримінального провадження за відсутності підозрюваного (на стадії досудового розслідування) або обвинуваченого (на стадії судового розгляду), який застосовується у випадках та за умов, визначених КПК України (частина друга статті 297-1 КПК України).

44 Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 02.09.2024 у справі № 335/7086/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121304181>; Ухвала Вознесенівського районного суду міста Запоріжжя від 21.05.2025 у справі № 35/7086/23: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/127502143>

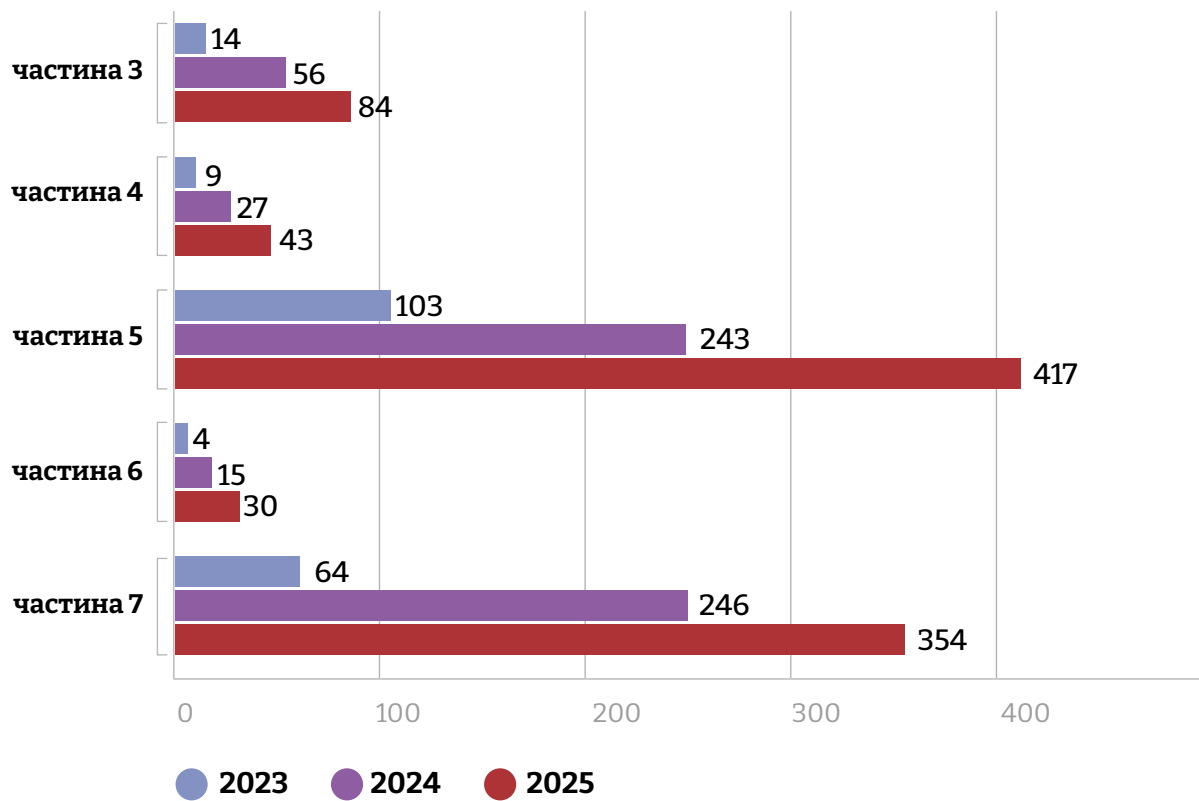
45 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луцької А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025, с. 19: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

Діаграма 9. Відсоткове співвідношення розглянутих справ *in absentia* і загальної кількості вироків станом на 31 грудня 2025 року

Зростання кількості справ, розглянутих у порядку *in absentia*, корелює із загальним збільшенням кількості вироків за частинами третьою-сьомою статті 111-1 КК України. Як порівняти з 2024 роком, таких справ у 2025 році побільшало (Діаграма 10):

Діаграма 10. Вироки у провадженнях *in absentia* за частинами статті 111-1 КК України за 2023, 2024 та 2025 роки

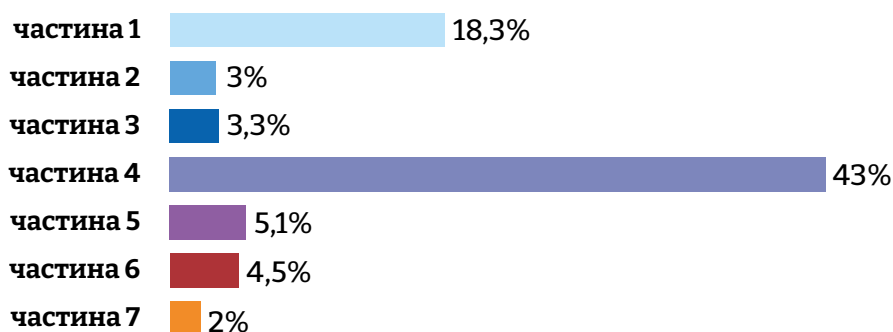
СТАТИСТИКА УКЛАДЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

У 2025 році збереглася тенденція, зафіксована у попередніх звітах: багато вироків на підставі угод про визнання винуватості саме у провадженнях за частиною четвертою статті 111-1 КК України. У 2025 році за цією частиною було ухвалено 56 вироків на підставі угод, а у 2024 році — 39, тобто у 1,4 рази більше. Щоправда, таке зростан-

ня, ймовірно, пов'язане із загальним збільшенням кількості розглянутих справ⁴⁶ за частиною четвертою статті 111-1 КК України: за 2025 рік було розглянуто 127 справ, а за 2024 — 97.

Окрім цього, у 2025 році помітно зросла кількість вироків ухвалених на підставі угод про визнання винуватості у провадженнях за частиною п'ятою статті 111-1 КК України, що також може пояснюватися збільшенням кількості розглянутих проваджень за цією частиною. Зокрема, у 2025 році за цією частиною ухвалено 15 вироків на підставі угод про визнання винуватості, а у 2024 році — 8 (майже вдвічі більше). Наводимо загальне відсоткове співвідношення усіх угод, укладених з початку криміналізації колабораційної діяльності, щодо кількості вироків за кожною частиною статті 111-1 КК України (Діаграма 11):

Діаграма 11. Відсоткове співвідношення усіх угод, укладених з початку криміналізації колабораційної діяльності, і кількості вироків за кожною частиною статті 111-1 КК України

Як зазначалося у попередніх дослідженнях судової практики за статтею 111-1 КК України, поширеність угод про визнання винуватості у цій категорії проваджень істотно пов'язана з кількістю проваджень в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*), оскільки затвердження такої угоди потребує участі сторін та перевірки судом її добровільності відповідно до вимог КПК України.

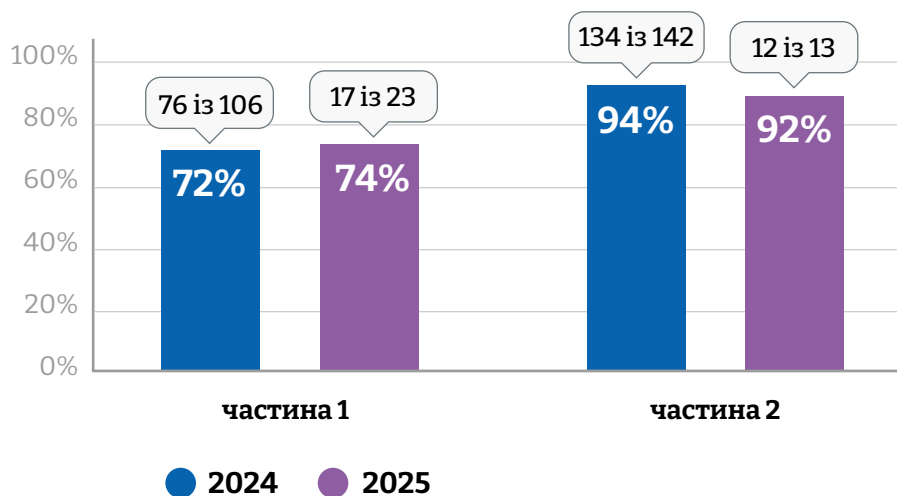
СТАТИСТИКА РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ПОРЯДКУ СПРОЩЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Для проваджень за частинами першою та другою статті 111-1 КК України зберігається тенденція широкого застосування спрощеного провадження⁴⁷, попри суттєве зменшення загальної кількості таких проваджень у 2025 році (Діаграма 12):

⁴⁶ Угода про визнання винуватості укладається між прокурором та підозрюваним/обвинуваченим і підлягає затвердженню судом, який ухвалює вирок на підставі угоди. Детальніше: статті 468–475 КПК України.

⁴⁷ Особливий порядок розгляду обвинувального акта без судового засідання та за відсутності учасників провадження, який застосовується за згодою обвинуваченого за умови, що він не оспорує встановлені під час дізнання обставини.

Діаграма 12. | Розгляд справ у порядку спрощеного провадження

У 2025 році вперше тенденція, простежена в практиці досудового розслідування, відобразилася у практиці судового розгляду проваджень за статтею 111-1 КК України: кількісно стали переважати вироки, ухвалені за частинами п'ятою та сьомою статті 111-1, на тлі скорочення кількості вироків щодо кримінальних проступків. Це свідчить про поступовий перехід судової практики від розгляду кримінальних проступків до розгляду злочинів. Зростає і кількість вироків, ухвалених у межах спеціальної процедури *in absentia*, як загалом, так і відсотково: у провадженнях за частинами третьою, п'ятою та сьомою їх частка перевищує 80 %. Окрім цього, далі зростає й кількість вироків, ухвалених на підставі угод про визнання винуватості, у провадженнях за частиною четвертою статті 111-1 КК України.

РОЗДІЛ 4.

АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗА ОКРЕМИМИ ЧАСТИНАМИ СТАТТІ 111-1 КК УКРАЇНИ

У цьому розділі проаналізовано практику ухвалення вироків за окремими частинами статті 111-1 КК України за період з 1 січня по 31 грудня 2025 року. Аналіз зосереджений на питаннях кваліфікації діянь за сукупністю кримінальних правопорушень, на підходах судів до оцінювання форм співучасті, на практиці призначення основних і додаткових покарань, а також на особливостях процесуального розгляду, зокрема із застосуванням спеціального провадження (*in absentia*), спрощеного провадження та судовій практиці ухвалення вироків на підставі угод про визнання винуватості. Особливу увагу приділено порівнянню виявлених тенденцій із результатами попереднього дослідження судової практики, опублікованого у травні 2025 року⁴⁸.

Частина 1 статті 111-1 КК України

Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України —

караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

- Зберігається тенденція, зафіксована у попередньому звіті: переважна більшість вироків, ухвалених у 2025 році, стосується засудження за висловлювання у публічних місцях, значно менше — за публікації на інтернет-ресурсах. 17 з 24 вироків було ухвалено за висловлювання у публічних місцях (у приміщенні сільської ради, на автобусній зупинці, на пішохідному переході, у закладах харчування, у слідчому ізоляторі, за участю співробітників поліції тощо). Решта вісім вироків стосувалися діянь, вчинених з використанням інтернет-ресурсів, зокрема у соціальній мережі «Однокласнікі» (рос. — «Однокласники») — чотири вирокі, у Telegram — два вирокі, а також по одному вирокі за вислов-

48 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025. — 42 с.: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

лювання на інформаційному ресурсі livejournal.com⁴⁹ та платформі YouTube⁵⁰. В одному із проаналізованих проваджень було укладено угоду про визнання винуватості⁵¹;

- у п'яти справах були проведені експертизи, переважно судово-лінгвістичні (семантико-текстуальні) та комп'ютерно-технічні; в одній зі справ, було застосовано спеціальну конфіскацію (на користь держави був конфіскований ноутбук та зарядка до нього)⁵²;
- у двох справах обвинувачені на момент вчинення діяння вже мали судимість за вчинення інших кримінальних правопорушень⁵³, що може свідчити про наявність ознак рецидиву⁵⁴. Крім того, ще в одній справі особа вчинила кримінальний проступок, передбачений частиною першою статті 111-1 КК України у слідчому ізоляторі, де її утримували через підозру у вчиненні інших кримінальних правопорушень⁵⁵;
- зберігається варіативність у призначенні основного покарання: у двох вироків щодо публікацій в соціальних мережах «Однокласнікі» (рос. — «Однокласники») осіб було засуджено до позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування протягом 12 років⁵⁶, а в схожій справі, яка також стосувалась публікацій в цій соціальній мережі, особу було засуджено до 10 років подібного обмеження.

Частина 2 статті 111-1 КК України

Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, — карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

49 <http://livejournal.com>

50 <https://www.youtube.com/>

51 Вирок Великоберезнянського районного суду Закарпатської області від 27.03.2025 у справі № 298/885/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126157423>

52 Вирок Київського районного суду міста Одеси від 22.09.2025 у справі № 947/34907/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130400887>

53 В одному випадку — за частиною першою статті 111-1 КК України (див. вирок Харківського районного суду Харківської області від 04.04.2025 у справі № 635/2500/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126400942>), в іншому — за частиною другою статті 114-2 («Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»), частинами другою та третьою статті 436-2 КК України, див. вирок Новобаварського районного суду міста Харкова від 27.11.2025 у справі № 639/8811/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132106431>

54 Вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення. Детальніше: стаття 34 КК України.

55 Особу було засуджено за частиною другою статті 111, частиною другою статті 28, частиною другою статті 111 та частиною другою статті 436-2 КК України (див. вирок Новобаварського районного суду міста Харкова від 21.11.2025 у справі № 639/8688/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131938239>)

56 Вирок Саксаганського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10.01.2025 у справі № 214/10157/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124340900>; та вирок Київського районного суду міста Одеси від 22.09.2025 у справі № 947/34907/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130400887>

- Простежується уніфікація підходів до призначення основного покарання: у 12 з 13 справ було призначено покарання — 10 років позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; лише в одній справі, щодо обіймання посади виконувача обов'язків бухгалтера (рос. — «исполняющий обязанности бухгалтера»), було призначено покарання — 11 років позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю⁵⁷;
- майже всі справи було розглянуто у порядку спрощеного провадження: тільки в одному провадженні цю процедуру не застосовували, однак було укладено угоду про визнання винуватості;
- усі справи розглядали суди лише двох областей: Харківської (10 справ) та Херсонської (три справи).

Частина 3 статті 111-1 КК України

Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, — караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

- Як і в 2024 році, чимало проваджень за проаналізований період були розглянуті у порядку *in absentia*: з 88 проваджень лише чотири розглянуто за участю особи (у двох із них було укладено угоду про визнання винуватості);
- зросла кількість вироків, у яких діяння кваліфіковано за сукупністю частин третьої та п'ятої статті 111-1 КК України: якщо у 2024 році ця кваліфікація була тільки у двох вироках⁵⁸, то у 2025 році — в 11. У певних випадках така кваліфікація може бути обґрунтованою, оскільки дії, пов'язані зі впровадженням стандартів освіти держави-агресора, можуть поєднуватися з добровільним зайняттям посади в незаконних органах влади. Щоправда, в окремих вироках виникає питання щодо обґрунтованості додаткової кваліфікації за частиною п'ятою статті 111-1 КК України (тобто щодо наявності саме складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною п'ятою). Правильна кваліфікація діяння має значний вплив на призначене покарання, з огляду на різні межі санкцій: за частиною третьою — до трьох років позбавлення волі, за частиною п'ятою — від п'яти років позбавлення волі;

57 Вирок Основ'янського районного суду міста Харкова від 05.09.2025 у справі № 646/8433/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130019266>

58 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луцької А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025, с. 22: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

- простежується неоднomanітність судової практики щодо кримінальних правопорушень, передбачених частинами третьою та п'ятою статті 111-1 КК України. Зокрема, в одній справі особу було засуджено за частиною третьою статті за зайняття посади так званого «міністра освіти та науки ЛНР⁵⁹» (рос. «міністра образования и науки Луганской народной республики»), а в іншій справі — за частиною п'ятою статті за зайняття посади заступника міністра так званого «міністра образования, науки и молодежи Республики Крым»⁶⁰. Це свідчить про непослідовність судової практики та відсутність єдиного підходу до розмежування складів цих кримінальних правопорушень;
- тільки у трьох провадженнях за участю обвинуваченого(-ої) суд призначив покарання зі звільненням від його відбування з випробуванням; у двох із цих проваджень вироки ухвалено на підставі угод про визнання винуватості;
- простежується варіативність у призначенні основного покарання за фактично схожі діяння. В одній справі за зайняття посади виконувача обов'язків директора Середньої загальноосвітньої школи № 8 міста Куп'янська (рос. «и.о. директора Средней общеобразовательной школы № 8 г. Купянска») особу було засуджено до трьох років позбавлення волі⁶¹, проте в іншій справі за зайняття посади директора в Старченківській школі Володарського району (рос. «Старченковская школа Володарского района») — до двох років позбавлення волі. Така різниця в підходах до призначення основного покарання потребує додаткового аналізу з огляду на співмірність зі вчиненим діянням.

Частина 4 статті 111-1 КК України

Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/ або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, — караються штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.

- І далі зберігається тенденція: переважно укладають угоди про визнання винуватості у провадженнях, що розглядаються за участю особи. За 2025 рік у 84 провадженнях було ухвалено вироки за участю особи: в 56 із них на підставі угоди про визнання винуватості;

59 Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 29.10.2025 у справі № 191/4890/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131383963>

60 Вирок Солом'янського районного суду міста Києва від 06.02.2025 у справі № 760/23310/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125365652>

61 Вирок Шахтарського міського суду Дніпропетровської області від 07.10.2025 у справі № 186/1608/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130817764>

- простежується переважне застосування позбавлення волі як основного покарання: штраф (як менш суворий вид основного покарання) призначено у 23 провадженнях і лише у справах, розглянутих за участю особи, тоді як позбавлення волі — у 101 провадженні. При цьому у значній частині таких справ (51 провадження) суди звільняли засуджених від відбування покарання з випробуванням;
- у 43 % справ осіб засуджено за вчинення діяння у співучасті;
- зафіксовано поодинокі випадки засудження за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених іншими статтями КК України: частиною шостою статті 111-1, частиною п'ятою статті 111-1, частиною третьою та частиною четвертою статті 358 («Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»), частиною першою статті 249 («Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом»)⁶²;
- вперше з періоду криміналізації колабораційної діяльності в одному з вироків у межах звільнення від відбування покарання із випробуванням було передбачено проходження на інтернет-платформі EdEra безкоштовного онлайн-курсу з громадянської освіти (платформа критичного мислення «Подумай двічі»)⁶³.

Частина 5 статті 111-1 КК України

Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

- У понад половині проваджень (264 з 473) було застосовано захід забезпечення кримінального провадження — арешт майна;
- побільшало проваджень, у яких вирокі ухвалено на підставі угод про визнання винуватості: у 15 із 56 проваджень, розглянутих за участю особи, було укладено такі угоди. Це зростання вірогідно пов'язане із загальним збільшенням кількості вироків, ухвалених за частиною п'ятою;

⁶² Перелік статей КК України, за якими осіб було засуджено за сукупністю кримінальних правопорушень, наведено залежно від кількості вироків такого засудження: від більшої кількості до меншої.

⁶³ Вирок Перечинського районного суду Закарпатської області від 03.06.2025 у справі № 304/512/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127867096>

- у 31 вироку діяння кваліфіковано за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених іншими статтями КК України: частиною другою статті 110 («Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»), частиною першою статті 110, частиною третьою статті 436-2, частиною другою статті 436-2, частиною першою статті 436-2. Також є вирок, де діяння кваліфіковано за сукупністю із іншими частинами статті 111-1 КК України, зокрема частиною першою, третьою, четвертою, п'ятою та шостою;
- у незначній кількості проваджень (13 з 473) при призначенні покарання було застосовано положення статті 69 КК України («Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом»), більшість проваджень стосувалися засудження за проведення незаконних референдумів;
- у 73 з 473 проаналізованих вироків осіб було засуджено за вчинення діяння у співучасті;
- в одному провадженні особу було засуджено за готування до вчинення злочину, передбаченого частиною п'ятою (організація та готування до проведення незаконного референдуму).

Частина 6 статті 111-1 КК України

Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/ або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах —

караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

- У більшості проваджень діяння кваліфіковано за сукупністю кримінальних правопорушень, зокрема, з такими статтями КК України: стаття 436-2 («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»); стаття 436 («Пропаганда війни»), частини перша та друга статті 110 («Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»), частини друга та третя статті 109 («Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»). Також зафіксовано одне провадження, у якому діяння кваліфікували за сукупністю з частиною четвертою статті 111-1 КК України.

Частина 7 статті 111-1 КК України

Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, — караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

- За проаналізований період було укладено лише одну угоду про визнання винуватості;
- у шести провадженнях при призначенні покарання застосували статтю 69 КК України («Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом»), в одному з них вирок ухвалено на підставі угоди про визнання винуватості;
- у незначній частині проваджень діяння кваліфіковано за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених іншими статтями КК України: за частиною першою статті 111-2 («Пособництво державі-агресору»); за частиною другою статті 111 («Державна зрада»); за частиною першою статті 111; за частиною першою статті 258-3 («Створення терористичної групи чи терористичної організації»); за частиною другою статті 260 («Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань»); за частиною першою статті 438 («Воєнні злочини»); за частиною четвертою статті 408 («Дезертирство»); за частиною шостою та третьою статті 111-1; за частиною першою статті 111-2; за частиною другою статті 162 («Порушення недоторканності житла»).

Частина 8 статті 111-1 КК України

Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій — сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, — карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.

Уперше з моменту включення статті 111-1 до КК України ухвалено вирок, в якому особу було засуджено за частиною восьмою статті 111-1 КК України⁶⁴.

64 Вирок Комунарського районного суду міста Запоріжжя від 18.11.2025 у справі № 333/7817/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132265385>

Відповідно до вироку суду, обвинувачений добровільно зайняв посаду так званого мера міста Бердянська Запорізької області (тимчасово окупованої території Запорізької області). Спільно з іншими він організував протиправну передачу представникам держави-агресора матеріальних ресурсів, серед іншого, зернової продукції, мінеральних добрив, транспортних засобів, палива, комплектування, які на праві власності належали низці компаній, чим останнім завдано матеріальної шкоди на загальну суму 6 375 463 117,44 гривень, що у понад тисячу разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян та є тяжкими наслідками.

Особу було засуджено заочно за частиною восьмою статті 111-1, частиною третьою статті 27, частиною першою статті 111-2, частиною другою статті 28, частиною другою статті 438 КК України.

Зокрема, за частиною восьмою статті 111-1 КК України було призначено покарання у виді довічного позбавлення волі з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державної влади та місцевого самоврядування строком на 15 років з конфіскацією всього належного майна.

Наразі це єдина справа, де суд задовольнив понад 10 цивільних позовів про стягнення матеріальної шкоди, сім з яких передбачають стягнення коштів з обвинуваченого на суму 1,1011 млрд гривень, а решта три цивільних позови передбачають стягнення коштів солідарно з обвинуваченого та РФ на суму 1,9 млрд гривень.

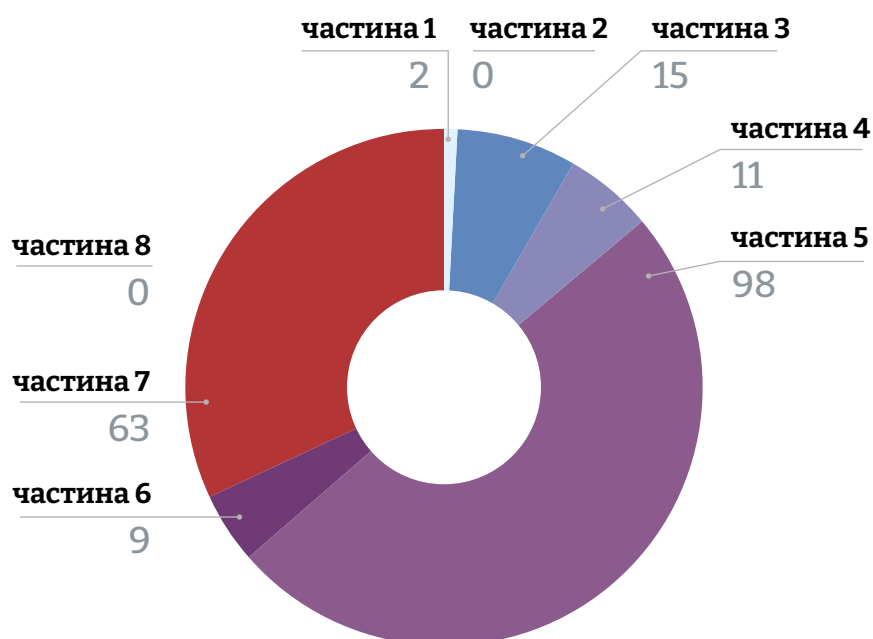
РОЗДІЛ 5.

АПЕЛЯЦІЙНИЙ І КАСАЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД ВИРОКІВ У СПРАВАХ ЗА СТАТТЕЮ 111-1 КК УКРАЇНИ

Практика перегляду вироків у справах за статтею 111-1 КК України у 2025 році свідчить про те, що основний контроль за якістю судового розгляду зосереджений на рівні апеляційної інстанції, та незначна кількість справ доходить до суду касаційної інстанції. Якщо за всіма частинами статті 111-1 КК України (окрім частини другої та восьмої) було відкрито апеляційні провадження, то тільки за частинами п'ятою-сьомою були відкриті касаційні провадження. Найчастіше предметом оскарження стають істотні порушення кримінального процесуального закону, належність, допустимість і достатність доказів, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. З огляду на це, у цьому розділі увагу зосереджено на статистиці оскарження, типових підставах апеляційного перегляду, а також на окремих правових висновках Верховного Суду, які мають значення для дотримання процесуальних гарантій, призначення покарання та оцінювання доказів у таких справах.

Статистика щодо відкритих апеляційних та касаційних проваджень у 2025 році із розбивкою на частини статті 111-1 КК України:

Діаграма 13. | Кількість відкритих апеляційних проваджень у 2025 році

Діаграма 14. | Кількість відкритих касаційних проваджень у 2025 році

Наведені нижче дані відображають статистику апеляційного та касаційного оскарження вироків, ухвалених судами першої інстанції у 2025 році, з розподілом за окремими частинами статті 111-1 КК України.

Детальний аналіз справ у судах апеляційної інстанції свідчить про те, що:

- за **частиною першою** апеляційні скарги подано на два вироки, за якими відкрито апеляційні провадження: одну скаргу подав прокурор на виправдувальний вирок, в іншій справі апеляційні скарги подали захисник і обвинувачений; за результатами розгляду останньої справу направлено на новий розгляд⁶⁵;
- за **частиною другою** апеляційних скарг на ухвалені вироки не подавали;
- за **частиною третьою** зберігається тенденція, коли переважного подання апеляційних скарг стороною захисту⁶⁶: у 14 апеляційних провадженнях скарги подано виключно стороною захисту, ще в одному провадженні — обома сторонами. У восьми апеляційних провадженнях (включно з тим, де скарги подали обидві сторони) апеляційні скарги залишено без задоволення, а вироки — без змін;
- за **частиною четвертою** відкрито 11 апеляційних проваджень: у дев'яти — за апеляційними скаргами сторони захисту, у двох — за скаргами обох сторін. У чотирьох апеляційних провадженнях апеляційні скарги сторони захисту залишено без задоволення. В одному провадженні апеляційні скарги захисників задоволено частково: іспитовий строк зменшено з двох років до одного року⁶⁷;
- за **частиною п'ятою** апеляційні скарги подано на 99 з 473 вироків, наявних в ЄДРСР. У 61 справі апеляційні скарги подала сторона захисту: 39 скарг залишили без задоволення, за однією скаргою відмовили у відкритті апеляційного провадження⁶⁸, одну скаргу повернули⁶⁹ (у цій справі сторона захисту також подала касаційну скаргу, проте їй відмовили у відкритті провадження)⁷⁰, чотири скарги задоволено частково; в інших 16 справах апеляційні провадження тривають.

65 Ухвала Житомирського апеляційного суду від 09.06.2025 у справі № 295/7769/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128166214>

66 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025, с. 22: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

67 Ухвала Харківського апеляційного суду від 20.08.2025 у справі № 645/7293/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129686719>

68 Ухвала Херсонського апеляційного суду від 13.11.2025 у справі № 766/4941/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131866881>

69 Ухвала Харківського апеляційного суду від 01.07.2025 у справі № 619/1669/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128563925>

70 Ухвала Верховного Суду від 03.10.2025 у справі № 619/1669/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130710724>

За апеляційними скаргами сторони обвинувачення відкрито 16 проваджень: у двох — прокурор відмовився від скарги, в одному провадженні скаргу залишено без задоволення⁷¹, в одному — задоволено частково (щодо вимог, які стосувалися формулювань у резолютивній частині)⁷², решта проваджень тривають.

Ще в 11 справах апеляційні скарги подали обидві сторони: в одній справі скаргу прокурора залишено без задоволення, а скарги сторони захисту задоволено частково⁷³; у чотирьох справах скарги сторони захисту залишено без задоволення, а скарги сторони обвинувачення — задоволено повністю або частково.

Аналіз касаційного оскарження показує, що у чотирьох справах за касаційними скаргами сторони захисту відмовлено у відкритті провадження; ще у чотирьох справах касаційне провадження відкрито, у двох із них воно досі триває, а в одній справі Верховний Суд відмовив у задоволенні касаційної скарги захисника. Саме ця справа — єдина, в якій Верховний Суд ухвалив постанову у провадженні щодо вироку, ухваленого судом першої інстанції у межах досліджуваного періоду.

- За **частиною шостою** відкрито дев'ять апеляційних проваджень, переважно за апеляційними скаргами сторони захисту: лише одне провадження відкрито за скаргою прокурора, ще в одній справі апеляційну скаргу прокурора доповнено апеляційною скаргою обвинуваченого. У чотирьох із дев'яти проваджень у задоволенні апеляційних скарг сторони захисту відмовили. В одному провадженні апеляційну скаргу захисника було задоволено частково, а справу направили на новий розгляд до суду першої інстанції. У двох справах було відкрито касаційне провадження за касаційною скаргою захисника;
- за **частиною сьомою** відкрито 63 апеляційні провадження. У 24 провадженнях, відкритих виключно за апеляційними скаргами сторони захисту, скарги залишено без задоволення. За апеляційними скаргами прокурора відкрито три провадження, в одному з яких скаргу задовольнили (щодо призначення більш суворого покарання). Ще в п'яти справах апеляційні скарги подали обидві сторони: в одній справі прокурор відмовився від апеляційної скарги, а скаргу сторони захисту залишили без задоволення; в іншій — скаргу сторони захисту залишили без задоволення, а скаргу сторони обвинувачення задовольнили.

За аналізом касаційного оскарження виявлено чотири касаційні скарги сторони захисту: одну скаргу було залишено без задоволення, за результатом розгляду двох скарг відкрито касаційне провадження, ще одну скаргу залишено без руху.

Отже, статистика апеляційного та касаційного оскарження свідчить про те, що кількість оскаржених вироків суттєво відрізняється залежно від відповідної частини

71 Ухвала Волинського апеляційного суду від 29.10.2025 у справі № 161/12811/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131388738>

72 Ухвала Херсонського апеляційного суду від 25.11.2025 у справі № 766/15782/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132076058>

73 Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 12.11.2025 у справі № 183/2545/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132068912>

статті 111-1 КК України. Найбільше апеляційних проваджень зафіксовано у справах за частиною п'ятою та частиною сьомою, а касаційний перегляд справ загалом залишається обмеженим. Проте переважно саме сторона захисту ініціює апеляційний перегляд, а до Верховного Суду доходить небагато справ.

НАЙПОШИРЕНІШІ ПІДСТАВИ ЗМІНИ ЧИ СКАСУВАННЯ ВИРОКІВ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

У КПК України передбачено п'ять підстав⁷⁴ для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції. Щоправда, аналіз ухвал та постанов суду апеляційної інстанції на вироки за колабораційну діяльність показує, що найбільш поширені при оскарженні вироків суду першої інстанції саме три підстави. Це істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність і невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. В окремих справах одночасно простежуються кілька взаємопов'язаних підстав оскарження вироку, серед яких також невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження⁷⁵ та неповнота судового розгляду⁷⁶. Однак наведений нижче поділ проведений на основі трьох домінуючих підстав, і він включає тільки справи, де суд апеляційної інстанції змінив або скасував вироки, ухвалені судами першої інстанції.

1. | ІСТОТНЕ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ⁷⁷

Це одна з найпоширеніших підстав оскарження вироків у суді апеляційної інстанції. Наприклад, у справі за частиною першою статті 111-1 КК України⁷⁸ апеляційні скарги захисника та обвинуваченого були частково задоволені, а справу направили на новий розгляд через істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. Суд апеляційної інстанції встановив, що суд першої інстанції *«надав лише часткову та неповну оцінку доводам сторони захисту, а також не зазначив у вирокі суду переконливих мотивів, чому він відкидає відповідні доводи та докази, надані стороною захисту на їх підтвердження»*⁷⁹. Крім того, колегія суддів зауважила, що суд першої інстанції врахував позиції Верховного Суду щодо розуміння «публічного

74 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, стаття 409: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

75 Ухвала Житомирського апеляційного суду від 09.06.2025 у справі № 295/7769/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128166214>

76 Ухвала Херсонського апеляційного суду від 22.07.2025 у справі № 766/7563/23: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/129034460>

77 Порушення положень КПК України, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судові рішення. Детальніше: стаття 412 КПК України.

78 Вирок Богунського районного суду міста Житомира від 03.01.2025 у справі № 295/7769/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124209105>

79 Ухвала Житомирського апеляційного суду від 09.06.2025 у справі № 295/7769/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128166214>

заклику»⁸⁰, тоді як сторона захисту наполягала на тому, що йшлося про приватну розмову, а не про публічне висловлювання.

Така підстава оскарження трапляється у справах за частиною третьою статті 111-1 КК України, де більшість апеляційних скарг сторони захисту стосувалася саме доказової бази, наприклад, визнання доказами відомостей, які, на думку захисту, мали бути визнані недопустимими через порушення процесуального порядку їх одержання⁸¹.

Подібні підстави оскарження вироків простежуються і у справах за частиною п'ятою статті 111-1 КК України. Дві справи апеляційні суди направили на новий розгляд саме через істотні порушення процесуального законодавства. В одній справі суд першої інстанції поклав в основу вироку письмові показання свідка, якого не було безпосередньо допитано у судовому засіданні⁸². В іншій — у мотивувальній частині вироку суд першої інстанції навів лише обставини, встановлені органом досудового розслідування, самостійно не встановивши фактичних обставин у справі та не сформулювавши обвинувачення, визнане доведеним. Через це суд апеляційної інстанції не мав змоги перевірити правильність кваліфікації дій обвинуваченого⁸³.

Ще у двох справах за частиною п'ятою суд апеляційної інстанції змінив мотивувальну частину вироку. В одній справі виключив протокол огляду, у якого предметом огляду були матеріали кримінального провадження. У цій справі сторона захисту стверджувала, що вина особи не підтверджується беззаперечними доказами, оскільки свідків, які впізнавали особу за фотознімками, не були допитані в судовому засіданні⁸⁴. В іншій справі суд виключив твердження про те, що особа вчинила кримінальне правопорушення на посаді секретаря виборчої дільничної комісії, визнавши цю обставину недоведеною через недостатність доказів⁸⁵.

За частиною шостою статті 111-1 КК України одна із апеляційних скарг стосувалась невідповідності висновків суду фактичним обставинам та відсутності прямих доказів на підтвердження доведеності вини⁸⁶. В іншій справі захисник посилався на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, зазначаючи, що суддя суду першої інстанції перебувала в нарадчій кімнаті лише 2 години 27 хвилин, при тому що матеріали справи склали вісім томів, а вирок було викладено на 27 ар-

80 Постанова Верховного Суду від 02.11.2022 у справі № 461/1790/19: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219761>

81 Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 24.04.2025 у справі № 199/2465/24: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/126947470>

82 Ухвала Харківського апеляційного суду від 26.05.2025 у справі № 638/5699/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130264531>

83 Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 10.12.2025 у справі № 198/136/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132624952>

84 Ухвала Херсонського апеляційного суду від 24.06.2025 у справі № 766/754/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128374014>

85 Ухвала Тернопільського апеляційного суду від 01.10.2025 у справі № 344/17471/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130719105>

86 Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 03.06.2025 у справі № 201/13194/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128019893>

кушах⁸⁷. Апеляційну скаргу захисника було частково задоволено, а справу направили на новий розгляд до суду першої інстанції⁸⁸.

2. | НЕПРАВИЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ⁸⁹

Ця підстава оскарження простежується, зокрема, у справах за частиною четвертою статті 111-1 КК України, де сторона захисту посилалася на те, що обвинувачені не були суб'єктами господарської діяльності, не мали розпорядчих функцій і не володіли матеріальними ресурсами, а тому їхні дії не утворювали складу інкримінованого кримінального правопорушення⁹⁰.

Варто звернути увагу на справу, в якій захисник також просив скасувати вирок і закрити провадження з підстав відсутності складу кримінального правопорушення, однак обвинувачена апеляційну скаргу не підтримала та просила залишити її без розгляду⁹¹. Апеляційну скаргу захисника залишили без задоволення, а вирок – без змін. Проте після зарахування строку попереднього ув'язнення обвинувачену звільнили, оскільки вона фактично відбула призначене покарання (три роки позбавлення волі на момент постановлення ухвали судом апеляційної інстанції).

Також в апеляційних провадженнях щодо вироків за частиною шостою статті 111-1 КК України присутні доводи про невідповідність вироку фактичним обставинам кримінального провадження та неправильне застосування закону⁹², про відсутність складу злочину за частиною шостою статті 111-1 КК України, статтею 436 КК України та неправильну кваліфікацію за статтею 110 КК України⁹³, про факт здійснення судового провадження *in absentia*⁹⁴. У двох таких справах за касаційними скаргами сторони захисту відкрили касаційне провадження.

87 Ухвала Харківського апеляційного суду від 20.03.2025 у справі № 643/7151/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126246638>

88 Ухвала Харківського апеляційного суду від 20.03.2025 у справі № 643/7151/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126246638>

89 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, стаття 413: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

90 Ухвала Київського апеляційного суду від 02.05.2025 у справі № 69/6411/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127202914>

91 Ухвала Київського апеляційного суду від 02.05.2025 у справі № 69/6411/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127202914>

92 Ухвала Вінницького апеляційного суду від 18.04.2025 у справі № 127/17629/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126734053>

93 Ухвала Вінницького апеляційного суду від 24.07.2025 у справі № 127/36075/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129096527>

94 Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 08.07.2025 у справі № 405/2201/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128761579>

3. НЕВІДПОВІДНІСТЬ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ ТЯЖКОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ОСОБИ ОБВИНУВАЧЕНОГО⁹⁵

Дві апеляційні скарги⁹⁶, подані на вирок за частиною третьою статті 111-1 КК України, і ще дві апеляційні скарги⁹⁷ сторони захисту на вирок за частиною четвертою статті 111-1 КК України стосувалися пом'якшення покарання.

За частиною п'ятою статті 111-1 КК України у низці апеляційних проваджень предметом оскарження також було призначене покарання. Зокрема, в одному із проваджень апеляційні скарги сторони захисту щодо застосування статті 69 КК України при призначенні покарання були задоволені частково⁹⁸. В іншому провадженні суд апеляційної інстанції ухвалив новий вирок, частково задовольнивши апеляційну скаргу прокурора, яка стосувалася неправильного обчислення строку відбування покарання, а також зміни додаткового покарання через розширення переліку посад, які заборонено обіймати особі⁹⁹.

Ще у двох апеляційних провадженнях оскарження стосувалося зміни додаткового покарання, а саме розширення переліку посад, які заборонено займати¹⁰⁰. При цьому одна з цих справ уже вдруге перебувала на розгляді суду апеляційної інстанції. У грудні 2023 року було призначено покарання у формі двох років шість місяців позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування строком на 10 років, без конфіскації майна. За апеляційною скаргою прокурора вирок скасували, а справу направили на новий розгляд. За результатами нового розгляду суд першої інстанції призначив більш суворе основне покарання – п'ять років позбавлення волі. Далі, задовольнивши частково апеляційну скаргу прокурора, суд апеляційної інстанції ухвалив новий вирок, яким змінив додаткове покарання, розширивши перелік посад, які заборонено обіймати (до обмежень додали заборону «займатися діяльністю, пов'язаною з виборчим процесом»), а також визнав обставиною, що обтяжує покарання, «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану»¹⁰¹.

За частиною сьомою статті 111-1 КК України було задоволено дві апеляційні скарги прокурора, які стосувалися призначення більш суворого покарання.

95 Покарання, яке хоч і не виходить за встановлені відповідною статтею (частиною статті) КК України межі, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість. Детальніше: стаття 414 КПК України.

96 Ухвала Херсонського апеляційного суду від 22.07.2025 у справі № 766/7563/23: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/129034460>; Ухвала Харківського апеляційного суду від 03.12.2025 у справі № 644/3717/25: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/132438648>

97 Ухвала Херсонського апеляційного суду від 09.09.2025 у справі № 766/17466/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130070340>; та ухвала Херсонського апеляційного суду від 30.04.2025 у справі № 766/2016/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127006656>

98 Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 12.11.2025 у справі № 183/2545/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132068912>

99 Вирок Херсонського апеляційного суду від 03.12.2025 у справі № 766/8881/23: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/132269596>

100 Ухвала Херсонського апеляційного суду від 19.08.2025 у справі № 766/4898/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129655093>; та вирок Одеського апеляційного суду від 11.12.2025 у справі № 522/10735/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132717683>

101 Вирок Одеського апеляційного суду від 11.12.2025 у справі № 522/10735/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132717683>

ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ У СПРАВАХ ЗА СТАТТЕЮ 111-1 КК УКРАЇНИ

Попри порівняно незначну кількість касаційних проваджень у справах за статтею 111-1 КК України, окремі рішення Верховного Суду, ухвалені у 2025 році, містять правові висновки, що мають значення для перегляду вироків у таких провадженнях. У цьому підрозділі увага зосереджена не на загальних проблемах підходу до відповідальності за колабораційну діяльність, а на тих правових висновках, що стосуються процесуальних гарантій спеціального судового провадження (*in absentia*), меж призначення додаткового покарання та підходів до оцінювання доказів при встановленні факту зайняття посади чи виконання відповідних функцій.

1. | ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ (*IN ABSENTIA*)

З огляду на те, що значна частина проваджень щодо колабораційної діяльності розглядається в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*), окрему увагу слід звернути на постанову Верховного Суду від 20 листопада 2025 року у справі № 219/2095/22, у якій сформульовано важливі правові висновки щодо процесуальних гарантій такого розгляду¹⁰².

У цій справі особу було засуджено за обвинуваченням у добровільному зайнятті посади так званого «керівника справами адміністрації міста Світлодарська Донецької народної республіки», яку, за версією обвинувачення, вона займала станом на момент розгляду справи. Суд апеляційної інстанції залишив вирок без змін, після чого захисник подав касаційну скаргу, посиляючись на істотні порушення вимог кримінального процесуального закону.

Зокрема, сторона захисту зазначала: в матеріалах провадження відсутні дані про те, що обвинувачену належним чином повідомили про кримінальне провадження та судовий розгляд; відсутні відомості про те, що обвинувачена недвозначно відмовилася від свого права брати участь у слуханні справи; на тимчасово окупованій території обмежений доступ до офіційних сайтів державних установ України; не було вжито заходів для встановлення альтернативних засобів зв'язку з обвинуваченою (електронна пошта, соціальні мережі тощо).

Верховний Суд наголосив на тому, що право обвинуваченого на особисту участь у судовому розгляді та на усне слухання є складовою права на справедливий суд. При цьому спеціальне судове провадження *in absentia* допускає розгляд справи за відсутності обвинуваченого лише за умови суворого дотримання передбачених законом процесуальних гарантій. Суд зазначив, що до початку розгляду справи в порядку *in absentia* суд повинен переконатися в тому, що обвинуваченого належним чином викликано до суду у порядку, встановленому КПК України. Для цього слід одноразово вжити передбачені законом способи повідомлення:

¹⁰² Постанова Верховного Суду від 20.11.2025 у справі № 219/2095/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132117348>

- направлення повістки про виклик до суду за останнім відомим місцем проживання чи перебування особи;
- викладення інформації про такі повістки в загальнодержавних засобах масової інформації та на офіційному сайті суду¹⁰³.

Ключовим правовим висновком Верховного Суду стало те, що обов'язок належного повідомлення покладається не лише на суд першої інстанції, а й на суд апеляційної інстанції, *«який відповідно до положень процесуального закону фактично виступає останньою інстанцією, що надає можливість сторонам перевірити повноту судового розгляду та правильність наданої оцінки доказам і встановлення фактичних обставин кримінального провадження судом першої інстанції»*¹⁰⁴.

У цій справі Верховний Суд дійшов висновку, що такі вимоги не були дотримані. Суд апеляційної інстанції обмежився лише направленням повідомлення про дату, час і місце апеляційного розгляду за останнім відомим місцем перебування обвинуваченої на ТОТ України, але не забезпечив оприлюднення цієї інформації в загальнодержавних засобах масової інформації та на офіційному сайті суду¹⁰⁵. Такий підхід Верховний Суд визнав порушенням вимог КПК України та стандартів, що впливають із практики Європейського суду з прав людини.

2. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ДОДАТКОВОГО ПОКАРАННЯ – ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Верховний Суд у цій справі сформулював важливі правові висновки щодо призначення додаткового покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю¹⁰⁶. Вироком суду від 23 листопада 2023 року у справі № 644/4388/23 встановлено, що особа добровільно зайняла посаду виконавчої обов'язків директора Кам'янської гімназії ВДА Куп'янського району Харківської області (рос. – «Каменской гимназии ВГА Купянского района Харьковской области») та впроваджувала стандарти освіти держави-агресора. Її засудили за частиною третьою статті 111-1 КК України до покарання – шість місяців арешту з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у закладах освіти, а також обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування у сфері освіти на 10 років.

Суд апеляційної інстанції ухвалив новий вирок, яким призначив більш суворе основне покарання – рік позбавлення волі, а також змінив додаткове покарання, доповнивши його заборонаю займатися освітньою та виховною діяльністю строком на 10 років.

103 Ibid.

104 Ibid.

105 Ibid.

106 Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Харкова від 23.11.2023 у справі № 644/4388/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115131894>

У касаційній скарзі захисник просив пом'якшити основне покарання, а також виключити із додаткового покарання заборону займатися виховною та освітньою діяльністю, посилаючись на те, що *«жодних порушень такої діяльності не встановлено»*¹⁰⁷.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції щодо значної ролі школи у вихованні патріотизму у дітей, а також щодо небезпеки колабораційної діяльності через транслявання *«картини світу, яка відрізняється від реальності та є ворожою до України»*¹⁰⁸. Суд погодився з призначеним судом апеляційної інстанції покаранням, зазначивши, що *«патріотичне виховання – це безпосередній обов'язок педагогічного працівника, а тому подальша робота Особа_8 на посаді вчителя матиме вплив не тільки на навчання, але й на виховний процес»*¹⁰⁹.

3. ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ДОКАЗІВ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ФАКТУ ЗАЙНЯТТЯ ПОСАДИ ЧИ ВИКОНАННЯ ВІДПОВІДНИХ ФУНКЦІЙ

У низці рішень Верховний Суд сформулював підхід, за яким відсутність формального акта про призначення на посаду саме по собі не виключає можливості доведення факту її зайняття. Вирішальне значення має не лише наявність наказу, а й сукупність доказів, які підтверджують, що особа фактично виконувала функції відповідної посади.

Показова у цьому контексті справа, в якій особу було засуджено за частиною четвертою статті 111-1 КК України за зайняття посади виконувача обов'язків директора ТОВ «Балаклійське хлібоприймальне підприємство» (рос. — ООО «Балаклеиское хлебоприемное предприятие») та провадження господарської діяльності в інтересах окупаційної влади¹¹⁰.

У касаційній скарзі захисник, зокрема, посилався на те, що у формулюванні обвинувачення не конкретизовано, які саме дії чи бездіяльність вчинив засуджений, а також на те, що відсутній наказ окупаційної адміністрації про його призначення. Прокурор у касаційній скарзі стверджував, що додаткове покарання у формі конфіскації майна є занадто м'яким.

Верховний Суд відхилив ці доводи, зазначивши, що відсутність такого наказу не спростовує винуватості, якщо факт зайняття посади та виконання відповідних функцій підтверджується іншими доказами у справі в їх сукупності, зокрема показаннями свідків та письмовими доказами¹¹¹. Щодо м'якості призначеного додаткового покарання Суд зазначив, що *«у даному конкретному провадженні досягнуто справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи, а також враховано інтереси усіх суб'єктів кримі-*

107 Постанова Верховного Суду від 30.01.2025 у справі № 644/4388/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124904677>

108 Ibid.

109 Ibid.

110 Вирок Комінтернівського районного суду міста Харкова від 30.10.2024 у справі № 641/2225/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122647311>

111 Ухвала Верховного Суду від 04.03.2025 у справі № 641/2225/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125605364>

нально-правових відносин, тому доводи скарги сторони обвинувачення в цій частині є неспроможними»¹¹².

Аналогічний підхід Верховний Суд застосував і у справі за частиною третьою статті 111-1 КК України, що стосувалася впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладі освіти¹¹³. Захисник у касаційній скарзі просив скасувати ухвалу апеляційного суду і призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції, адже не доведене добровільне призначення засудженої на посаду виконавчої обов'язків директора так званої «ДБОУ ЗОШ с. Гетьманівка» (рос. — «ГБОУ СОШ с. Гетьмановка»). Він зауважував, що відсутній наказ про призначення засудженої на посаду директора, а свідки не знали точної назви її посади. Крім того, сторона захисту посилалася на примус.

Верховний Суд, однак, наголосив на тому, що наказ про призначення може бути лише додатковим підтвердженням того, що засуджена займала відповідну посаду, а вирішальним фактом є встановлення того, що особа фактично виконувала функції керівника: *«Засуджена сама розуміла, що здійснює функції в.о. директора школи, а інші громадяни... сприймали її як директора школи, оскільки суть дій, які вона вчиняла, беззаперечно підтверджували, що остання діє як керівник школи»*¹¹⁴.

Отже, в обох справах Верховний Суд виходить із того, що факт зайняття посади або виконання відповідних функцій може бути доведений через фактичну поведінку особи та сукупність інших доказів, навіть за відсутності формального документа про призначення.

Аналіз практики апеляційного і касаційного перегляду вироків показує, що протягом 2025 року було відкрито 198 апеляційних проваджень та 10 касаційних проваджень. Основними підставами для апеляційного оскарження були істотні порушення кримінального процесуального закону, належність, допустимість і достатність доказів, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого. Відповідно оскарження стосувалось процесуальних аспектів судового розгляду, серед яких і оцінювання доказів, а також матеріально-правових питань кваліфікації та індивідуалізації покарання.

Правові позиції Верховного Суду, ухвалені за 2025 рік, стосувалися, серед іншого, процесуальних гарантій спеціального судового провадження (*in absentia*), меж призначення додаткового покарання та підходів до оцінювання доказів при встановленні факту зайняття посади чи виконання відповідних функцій. Формування правових позицій з цих питань впливає на забезпечення однакового застосування положень кримінального і кримінального процесуального законодавства у провадженнях за статтею 111-1 КК України, зокрема щодо дотримання процесуальних гарантій, тлумачення ознак складу кримінального правопорушення та призначення додаткового покарання.

112 Ibid.

113 Постанова Верховного Суду від 18.11.2025 у справі № 953/2635/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132084029>

114 Ibid.

РОЗДІЛ 6.

ВИПРАВДУВАЛЬНІ ВИРОКИ У СПРАВАХ ЩОДО КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Виправдувальні вироки у справах щодо колабораційної діяльності є поодинокими. Загалом із 3103 вироків, наявних у ЄДРСР у справах щодо колабораційної діяльності, 11 виправдувальних, з яких чотири ухвалили у період до 31 грудня 2024 року, а решту сім — протягом 2025 року.

При цьому у 2024 році було ухвалено лише два виправдувальні вироки (один — у справі за обвинуваченням за частиною п'ятою статті 111-1 КК України, інший — за частиною сьомою статті 111-1 КК України). За період з 1 січня по 31 грудня 2025 року суди першої інстанції ухвалили сім виправдувальних вироків, це рекордна кількість ухвалених виправдувальних вироків як у межах одного року, так і за весь період існування статті 111-1 КК України. Більше того, вперше були ухвалені виправдувальні вироки у справах за частиною четвертою¹¹⁵ та частиною шостою статті 111-1 КК України¹¹⁶. Станом на 31 грудня 2025 року лише один виправдувальний вирок у справах за статтею 111-1 КК України набрав законної сили після його апеляційного оскарження прокурором¹¹⁷.

Частина виправдувальних вироків на момент підготовки звіту ще перебуває на стадії оскарження, а отже їхній процесуальний статус ще не остаточний.

Наведений нижче аналіз виправдувальних вироків, ухвалених у 2025 році, свідчить, що типовими підставами для виправдання обвинувачених були: (1) недопустимість окремих доказів; (2) неналежність та/або недостатність доказової бази для доведення обвинувачення; (3) недоведеність обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення; (4) неконкретність формулювання обвинувачення. Аналіз цих підстав свідчить, що ухвалення більшості виправдувальних вироків зумовлене недоліками доказування та процесуальними порушеннями.

Запропонований нижче поділ справ за підставами виправдання особи умовний, він проведений на основі домінуючої підстави виправдання. Щоправда, в окремих справах одночасно простежуються кілька взаємопов'язаних підстав виправдання (зокрема, недостатність доказів та недоведеність окремих елементів складу кримінального правопорушення).

115 Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 15.12.2025 у справі № 761/40301/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132585560>

116 Вирок Печерського районного суду міста Києва від 01.05.2025 у справі № 757/18654/22-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127730059>

117 Станом на 1 березня 2026 року ще два виправдувальні вироки набрали законної сили, оскільки пройшов строк їх апеляційного оскарження.

1. | НЕДОПУСТИМІСТЬ ОКРЕМИХ ДОКАЗІВ

У низці справ підставою для виправдання стала недопустимість окремих доказів, покладених в основу обвинувачення. У таких справах суди зазвичай звертали увагу на порушення процесуального порядку отримання доказів або на використання відомостей, що не могли бути покладені в основу обвинувального вироку.

Показовим у цьому контексті є виправдувальний вирок у справі за частиною першою статті 111-1 КК України¹¹⁸. У цій справі особі інкримінували публічні висловлювання на продуктовому ринку на початку червня 2022 року, серед іншого, фрази про необхідність «*припинити супротив та здатися РФ*»¹¹⁹ і про те, що «*Росію неможливо перемогти*»¹²⁰. Обвинувачена вини не визнала. Ключовим у справі стало питання належності й допустимості доказів, на яких ґрунтувалося обвинувачення.

Сторона захисту оскаржувала допустимість протоколів впізнання за фотознімками, посилаючись на порушення процедури цієї слідчої дії: зокрема, знімки, пред'явлені для впізнання, відрізнялися від фото обвинуваченої; перед проведенням впізнання не було з'ясовано, за якими саме ознаками свідки впізнали особу; крім того, один зі свідків під час допиту зазначив, що така слідча дія з ним узагалі не проводилася.

Суд першої інстанції визнав особу невинуватою та виправдав її у зв'язку з недоведеністю вини, визнавши частину доказів недопустимими: частину — як показання з чужих слів, а протоколи впізнання — через порушення порядку їх проведення та сумніви щодо самого факту проведення цієї процедури. Однак рішення не остаточне: за апеляційною скаргою прокурора відкрито апеляційне провадження, яке триває¹²¹.

2. | НЕНАЛЕЖНІСТЬ ТА/АБО НЕДОСТАТНІСТЬ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ ДЛЯ ДОВЕДЕННЯ ОБВИНУВАЧЕННЯ

Друга група — справи, у яких суди доходили висновку, що надана стороною обвинувачення доказова база є неналежною та/або недостатньою для доведення обвинувачення. Йдеться насамперед про ситуації, коли обвинувачення не підтверджувалося сукупністю взаємоузгоджених доказів, не були доведені ключові фактичні обставини, а окремі докази (зокрема з відкритих джерел) не отримали належного підтвердження. Наочний приклад такої ситуації — вирок у справах за частиною четвертою¹²² та п'ятою¹²³ статті 111-1 КК України.

118 Вирок Жовтневого районного суду Миколаївської області від 29.01.2025 у справі № 477/607/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124762761>

119 Ibid.

120 Ibid.

121 Ухвала Миколаївського апеляційного суду від 03.03.2025 у справі № 477/607/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125558722>

122 Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 15.12.2025 у справі № 761/40301/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132585560>

123 Вирок Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська від 08.04.2025 у справі № 201/619/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126448437>

Виправдувальний вирок у справі за частиною п'ятою¹²⁴

У цій справі особу обвинувачували у добровільному зайнятті посади начальника відділу дошкільної освіти управління освіти Адміністрації міста Маріуполя (рос. — начальник отдела дошкольного образования управления образования администрации города Мариуполя) в окупаційній структурі. Розгляд справи відбувався в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*).

Суд першої інстанції виправдав обвинуваченого у зв'язку з недоведеністю вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною п'ятою статті 111-1 КК України. Суд зазначив, що сторона обвинувачення не підтвердила належними та допустимими доказами: факт створення відповідного окупаційного «відділу»; наявність у нього ознак незаконного органу влади; наявність у посади начальника організаційно-розпорядчих функцій; а також те, що саме обвинувачений займав цю посаду¹²⁵. Підставою для такого висновку стало, зокрема, те, що публікації в Telegram-каналах не були підтверджені іншими доказами, а показання свідка мали характер показань з чужих слів.

Окремо суд сформулював важливий підхід до оцінювання публікацій у Telegram-каналах як електронних доказів: через неможливість перевірити автора, адміністрування та джерело походження контенту такі докази «мають прийматись з високою обережністю, так як їх первісне джерело неможливо перевірити»¹²⁶. Суд прямо зазначив, що вони не є автоматично недопустимими, але «повинні бути підтверджені іншими доказами, які в своїй сукупності створюють у стороннього спостерігача стійке враження того, що злочин вчинено і особа винувата у його вчиненні»¹²⁷.

Суд апеляційної інстанції залишив апеляційну скаргу прокурора без задоволення, а виправдувальний вирок — без змін. Суд погодився з висновком суду першої інстанції: публікації з Telegram-каналів не є достатньо достовірними доказами, оскільки сторона обвинувачення не довела, що ці канали є офіційними ресурсами окупаційної адміністрації, не підтвердила джерело поширеної в них інформації та не надала інших доказів на її підтвердження¹²⁸.

Станом на 31 грудня 2025 року триває касаційне провадження, відкрите за касаційною скаргою прокурора¹²⁹.

124 Вирок Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська від 08.04.2025 у справі № 201/619/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126448437>

125 Ibid.

126 Ibid.

127 Ibid.

128 Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 24.09.2025 у справі № 201/619/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130703137>

129 Ухвала Верховного Суду від 30.12.2025 у справі № 201/619/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133010340>

Виправдувальний вирок у справі за частиною четвертою статті 111-1 КК України¹³⁰

У цій справі дві особи — співзасновник (заступник директора) та бухгалтер СТОВ «Агрофірма “Марківське”» (рос. — ООО «Агрофирма “Марковское”») були обвинувачені у колабораційній діяльності за частиною другою статті 28 та частиною четвертою статті 111-1 КК України (тобто у вчиненні кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб). За версією обвинувачення, вони у 2022 році незаконно перереєстрували підприємство в окупаційній юрисдикції, відкрили рахунок у російському банку та реалізовували продукцію агропідприємства. Справу розглядали в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*).

Суд першої інстанції дійшов висновку, що сторона обвинувачення не довела наявність складу кримінального правопорушення: до суду не подали договори, на які посилалася сторона обвинувачення, не надали належних документів про перереєстрацію підприємства та відкриття рахунку, а щодо частини документів, отриманих за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій — не було встановлено їхнє походження. Крім того, суд встановив, що обвинувачений як співзасновник мав лише 10 % у статутному капіталі, і це ставило під сумнів те, що він міг вчинити діяння, яке йому інкримінували.

Суд визнав недоведеними як сам факт господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором чи окупаційною адміністрацією, так і наявність спільного злочинного умислу в обох обвинувачених¹³¹. Їх було виправдано у зв'язку з недоведеністю вчинення ними кримінального правопорушення¹³².

3. | НЕДОВЕДЕНІСТЬ ОBOB'ЯЗКОВИХ ОЗНАК СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Третя група — справи, у яких виправдання було зумовлене недоведенням саме тих ознак, які є обов'язковими для складу кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною статті 111-1 КК України. Такі справи, зокрема, стосуються недоведеності факту зайняття посади в незаконному органі, недоведеності створення самого такого органу, а також недоведеності спеціальної форми взаємодії з державою-агресором як визначальної ознаки складу кримінального правопорушення. Показові у цьому контексті наведені нижче справи за частинами четвертою¹³³, шостою¹³⁴ та сьомою¹³⁵ статті 111-1 КК України.

130 Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 15.12.2025 у справі № 761/40301/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132585560>

131 Ibid.

132 Станом на 1 березня 2026 року цей виправдувальний вирок набрав законної сили, оскільки пройшов строк апеляційного оскарження.

133 Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 08.05.2025 у справі № 202/3152/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127177735>

134 Вирок Печерського районного суду міста Києва від 01.05.2025 у справі № 757/18654/22-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127730059>

135 Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 17.12.2025 у справі № 761/2989/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132715125>

Виправдувальний вирок у справі за частиною четвертою статті 111-1 КК України¹³⁶

У цій справі особу обвинувачували у добровільному зайнятті посади голови сільської ради села Рубці так званої «адміністрації міста Красний Лиман ДНР» (рос. — председателя сельского совета села Рубцы администрации города Красный Лиман ДНР). Справу розглядали в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*).

Суд першої інстанції ухвалив виправдувальний вирок, вказавши на недоведеність наявності в діянні складу кримінального правопорушення. Суд виходив із того, що зі свідчень підтверджується лише факт зборів мешканців, на яких обвинуваченому запропонували зайняти посаду і він погодився, але сторона обвинувачення не надала належних доказів: повноважень цих зборів; факту голосування та фіксації його результатів; реалізації нібито ухваленого рішення; фактичного зайняття посади в незаконному органі влади. Також суд звернув увагу на суперечності в показаннях свідків¹³⁷.

Суд апеляційної інстанції частково задовольнив скаргу прокурора, скасував виправдувальний вирок і направив справу на новий розгляд. Суд апеляційної інстанції вказав, що суд першої інстанції:

1. не надав належної оцінки доказам, зокрема не дослідив протокол пред'явлення особи для впізнання, документи з інтернету і не надав оцінки показанням одного зі свідків;
2. помилково зосередився на недоведеності саме «обрання» на посаду, хоча обвинувачення, за змістом ухвали, не стосувалося форми добровільного обрання до незаконного органу влади¹³⁸;
3. істотно порушив вимоги кримінального процесуального закону, оскільки справу розглянули за відсутності обвинуваченого, який перебував у Німеччині, належно не повідомивши його про провадження та не вирішивши, як забезпечити його участь у судовому розгляді¹³⁹.

Виправдувальний вирок у справі за частиною шостою статті 111-1 КК України¹⁴⁰

У цій справі особі інкримінували сукупність кримінальних правопорушень: за частиною шостою статті 111-1 КК України та частиною другою статті 436-2 КК України. За версією обвинувачення, у березні 2022 року обвинувачений публікував і поширював (зокрема за допомогою репостів) дописи у «Вконтакте» та Facebook, які були доступні для необмеженого кола користувачів цих соціальних мереж. Обвинувачений

136 Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 08.05.2025 у справі № 202/3152/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127177735>

137 Ibid.

138 Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 20.11.2025 у справі № 202/3152/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132068945>

139 Ibid.

140 Вирок Печерського районного суду міста Києва у справі № 757/18654/22-к від 01.05.2025: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127730059>

вини не визнав і пояснював, що публікував власні коментарі та оцінні судження без політичних закликів, не взаємодіяв з представниками держави-агресора, а також зазначав, що його сторінки мали обмежену аудиторію¹⁴¹.

Суд виправдав особу за частиною шостою статті 111-1 КК України, оскільки сторона обвинувачення не довела основну ознаку цього складу злочину — інформаційну діяльність саме у співпраці з державою-агресором (зокрема, не було доведено співпраці з представниками ФСБ РФ чи інших органів держави-агресора). При цьому суд наголосив на ключових відмінностях між складами кримінальних правопорушень, передбачених частиною шостою статті 111-1 та частиною другою статті 436-2 КК України. Для частини шостої статті 111-1 визначальна саме співпраця з агресором, яка *«системна, усвідомлена і має політичний або ідеологічний характер... тобто не просто висловлення своєї думки, а взаємодія (як то виступи на рoCTБ, участь у ток-шоу, ведення проросійського каналу)»*¹⁴². Для частини другої статті 436-2 має значення зміст поширених матеріалів, а не співпраця, *«тобто достатньо самого факту виготовлення та розповсюдження відповідного інформаційного контенту»*¹⁴³.

Станом на 31 грудня 2025 року триває апеляційне провадження, відкрите за апеляційними скаргами прокурора та обвинуваченого¹⁴⁴.

Виправдувальний вирок у справі за частиною сьомою статті 111-1 КК України¹⁴⁵

У цій справі особу обвинувачували у добровільному зайнятті посади в незаконному правоохоронному органі на тимчасово окупованій території Херсонської області, так званого «старшого інспектора» (рос. — «старшего инспектора») в окупаційній структурі виконання покарань. Обвинувачена вину не визнала та пояснювала, що після окупації Херсона і далі виконувала свої обов'язки в установі за українським законодавством, не отримувала чітких вказівок щодо подальших дій, а згодом подала рапорт на звільнення. Також вона зазначала, що прибула до Києва після повідомлення про розшук, однак до неї був застосований запобіжний захід — тримання під вартою.

Суд першої інстанції виправдав обвинувачену у зв'язку з недоведеністю вчинення кримінального правопорушення. Суд дійшов висновку, що сторона обвинувачення не надала належних і допустимих доказів ні створення у травні 2022 року незаконного правоохоронного органу, ні того, що обвинувачена займала посаду в такому органі¹⁴⁶.

141 Ibid.

142 Ibid.

143 Ibid.

144 Ухвала Київського апеляційного суду від 04.07.2025 у справі № 757/18654/22-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128639114>

145 Вирок Шевченківського районного суду міста Києва від 17.12.2025 у справі № 761/2989/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132715125>

146 Станом на 1 березня 2025 року цей виправдувальний вирок набрав законної сили, оскільки пройшов строк апеляційного оскарження.

4. | НЕКОНКРЕТНІСТЬ ФОРМУЛЮВАННЯ ОБВИНУВАННЯ

Четверта група — справи, у яких виправдання пов'язане не лише з недостатністю доказової бази, а й із неналежною конкретизацією самого обвинувачення. У таких справах суди звертають увагу на те, що формулювання обвинувачення має бути достатньо чітким і конкретним, щоб дозволити встановити, які саме дії інкримінуються особі та чи охоплюються вони ознаками відповідного складу кримінального правопорушення. За відсутності такої конкретизації (зокрема щодо посади, функціональних обов'язків або способу вчинення діяння) обвинувачення не може вважатися доведеним належним чином.

Прикладом у цьому контексті є виправдувальний вирок у справі за частиною сьомою статті 111-1 КК України¹⁴⁷. У цій справі особи інкримінували сукупність кримінальних правопорушень, передбачених частиною сьомою статті 111-1 КК України та частиною четвертою статті 408 КК України («Дезертирство»). За версією обвинувачення, обвинувачений був співробітником правоохоронного органу (начальником служби перевезень-експедитором відділення матеріального забезпечення) та проходив військову службу за контрактом, добровільно обійняв посаду в незаконному правоохоронному органі УВС у місті Бердянську та Бердянському районі (рос. — «УВД по г. Бердянску и Бердянскому району»). Також йому інкримінували участь у проведенні незаконних обшуків домоволодінь і нежитлових приміщень громадян України на тимчасово окупованій території Бердянського району Запорізької області. Проведення розглядалося в порядку спеціального судового провадження (*in absentia*).

Суд першої інстанції виправдав обвинуваченого за частиною сьомою статті 111-1 КК України у зв'язку з недоведеністю наявності в його діях складу цього кримінального правопорушення, водночас визнавши його винуватим за частиною четвертою статті 408 КК України. Однією з підстав виправдання стало те, що в обвинувальному акті сторона обвинувачення не конкретизувала, яку саме посаду в незаконному правоохоронному органі нібито зайняв обвинувачений, та не навела її функціональних обов'язків. На думку суду, за таких обставин, а також з огляду на недостатність інших доказів, обвинувачення за частиною сьомою статті 111-1 КК України не було доведено поза розумним сумнівом.

Окремо суд звернув увагу на те, що описані в обвинувальному акті дії (зокрема, взаємодія з військовими РФ, участь у діях на користь окупаційної влади, надання інформації, патрулювання у формі з розпізнавальними знаками РФ) потенційно могли свідчити про інший склад кримінального правопорушення — державну зраду. Однак це питання суд детально не аналізував, оскільки така кваліфікація стороною обвинувачення не була інкримінована¹⁴⁸.

147 Вирок Олександрівського районного суду міста Запоріжжя від 21.11.2025 у справі № 331/4426/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132344832>

148 Станом на 1 березня 2026 відкрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою прокурора.

Попри збільшення кількості виправдувальних вироків у 2025 році, їх ухвалення у судовій практиці щодо статті 111-1 КК України й надалі залишається поодиноким. Крім того, аналіз показує, що більшість із цих вироків оскаржують прокурори у суді апеляційної інстанції: лише один виправдувальний вирок набув законної сили в результаті незадоволення апеляційної скарги прокурора.

На основі проведеного аналізу виправдувальних вироків можна виділити такі поширені підстави виправдання: недопустимість окремих доказів, неналежність та/або недостатність доказової бази для доведення обвинувачення, недоведеність обов'язкових ознак складу кримінального правопорушення, неконкретність формулювання обвинувачення. Вони вказують на те, що виправдання осіб пов'язані саме з недоліками доказування та процесуальними порушеннями.

РОЗДІЛ 7.

НАСКРІЗНІ ПРОБЛЕМИ ПІДХОДУ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Дослідження практики судового розгляду справ за звинуваченням у колабораційній діяльності протягом 2025 року показує відсутність суттєвих змін у підходах і розвиток визначених попередньо тенденцій: неврахування стандартів міжнародного гуманітарного права та умов окупації; неоднomanітність практики в контексті розмежування окремих статей КК України, а також між частинами статті 111-1 внаслідок нечіткості формулювань; недостатнє дослідження прямого умислу, а також аспектів примусу та добровільності.

Першоджерелом проблеми є нечіткі та широкі формулювання положень статті 111-1 КК України, однак, саме судовий розгляд міг би та мав би стати джерелом належного тлумачення недосконалих положень, з урахуванням принципів правової визначеності, справедливості та стандартів міжнародного гуманітарного права¹⁴⁹.

У цьому розділі, аналізуючи розвиток вищезгаданих наскрізних проблем, особливу увагу приділяємо практиці Верховного Суду, яка має суттєвий вплив на судову практику інших судів та могла б стати джерелом напрацювання єдиних підходів до тлумачення та визначення меж правомірної поведінки та колабораційної діяльності.

1. ВІДСУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 111-1 ТА НЕДОСТАТНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ УМИСЛУ НАНЕСТИ ШКОДУ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

У попередніх дослідженнях експерти Центру прав людини ZMINA неодноразово звертали увагу на широкі, нечіткі формулювання диспозиції статті 111-1 КК України та наслідки, до яких вони призводять на практиці¹⁵⁰. Враховуючи відсутність змін

149 Окрема думка судді до постанови Касаційного кримінального суду у справі № 638/18926/23 від 01.12.2025: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132871079>

150 Аналітична записка «Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства / ГО «Центр прав людини ZMINA», ГО «Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ»», ГО «Донбас SOS», ГО «Крим SOS», БФ «Восток SOS», БО «БФ «Стабілізаційний Суппорт Сервісез» та ГО «Кримська правозахисна група», грудень 2022: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/zvit_zmina_ukr-2.pdf; Аналітичний звіт «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення» / Синюк О., Луньова О.; ред. Свиридова Д. / Центр прав людини ZMINA. — Київ, 2023: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboration_web_ukr-2.pdf; Аналітичний звіт «Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм» / Синюк О., Депутат Д., Вишнеvsька І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. — Київ, 2024: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboratz_ukr_web.pdf; Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

у законодавстві, на практиці й далі застосовується формальний підхід до тлумачення статті 111-1 КК України, без дослідження та з презюмуванням умислу обвинувачених.

Умисел суди й далі переважно витлумачують із самого факту зайняття посади як достатнього доказу, обґрунтовуючи такий підхід формулюванням статті, яке не вимагає дослідження подальших дій особи та наслідків зайняття посади.

Зокрема, Верховний Суд повторно визначив, що «[...] з огляду на формулювання диспозиції ч. 7 ст. 111-1 КК, **сам факт добровільного зайняття громадянином України посади в незаконному правоохоронному органі є достатнім** для кваліфікації відповідних дій за цією кримінально-правовою нормою»¹⁵¹.

У цій же справі Верховний Суд зазначає, що «частиною 7 статті 111-1 КК передбачено відповідальність за вчинення громадянином України колабораційної діяльності в умовах окупації [...] у формі добровільного, тобто з власної волі та за відсутності фізичного чи психічного примусу, крайньої необхідності, зайняття в них посади, **з метою спричинити шкоду державі Україна**». На практиці, однак, наявність такої мети витлумачується з самого факту зайняття будь-якої посади, що формально підпадає під диспозицію статті 111-1 КК України.

Дедалі частіше як аргумент щодо наявності прямого умислу та/або добровільності інкримінованого діяння використовується факт перебування на окупованій території. Відсутність спроб виїзду з ТОТ України, по суті, ототожнюється з виявом лояльності до окупаційної адміністрації та умислом нанести шкоду національній безпеці України. Наприклад, у справі від січня 2025 року Верховний Суд зазначає, що «[...] співпраця ОСОБА_5 із окупаційною владою **мала довготривалий характер й останній за наявності такого бажання мав можливість припинити її, покинути окуповану територію, втім цією можливістю не скористався...**»¹⁵².

Відсутня єдність практики і в підходах до тлумачення «зайняття посади в незаконних органах влади». В одному з рішень Верховний Суд визначив, що діяльність на підприємстві, в установі, організації не є діяльністю в органі влади в розумінні частин другої, п'ятої та сьомої статті 111-1¹⁵³.

Однак, у справі від грудня 2025 року¹⁵⁴ Верховний Суд дійшов протилежного висновку, пославшись при цьому на визначення «окупаційної адміністрації», передбачене пунктом 6 статті 1-1 Закону «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України»¹⁵⁵. Це визначення, зокрема, включає в поняття «організації, підприємства та установи».

151 Постанова Верховного Суду від 25.06.2025 у справі № 953/1356/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128522929>

152 Постанова Верховного Суду від 30.01.2025 у справі № 225/1257/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124809033>

153 Постанова Верховного Суду від 20.06.2024 у справі № 953/7182/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119961119>

154 Постанова Верховного Суду від 01.12.2025 у справі № 638/18926/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132476385>

155 Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

Окрім проблеми неоднозначності судової практики притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність, яку це рішення поглиблює, виникають і питання щодо застосування інших норм законодавства для тлумачення положень про кримінальну відповідальність. Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України¹⁵⁶, і кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом України¹⁵⁷. Стаття 111-1 КК України не містить жодних відсилань до інших актів законодавства і у своєму формулюванні не передбачає розширеного тлумачення поняття «незаконних органів влади». Варте уваги, що до цієї справи один із суддів Об'єднаної палати Верховного Суду запропонував окрему думку: серед іншого, йдеться про «неприпустимість визначення меж кримінальної відповідальності шляхом запозичення термінології з актів інших галузей права, які мають іншу мету регулювання». До того ж, суддя робить висновок, що зайняття посади в державному підприємстві саме по собі не охоплюється складом злочину, передбаченим частиною п'ятою статті 111-1 КК України¹⁵⁸.

Відкритим також залишається висунуте у попередньому дослідженні¹⁵⁹ питання щодо доцільності тлумачення природи зайнятої посади з огляду на її визначення в межах українського законодавства, а не на аналіз місця такої посади в «незаконному органі влади, створеному на тимчасово окупованій території» згідно з законодавством, за яким ця посада була створена.

2. | ДОВЕДЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДО ВІДОМА НАСЕЛЕННЯ

Законодавчі зміни, якими стаття 111-1 включена до КК України, були ухвалені 3 березня 2022 року та набули чинності 15 березня 2022 року¹⁶⁰. На той час частина території України вже була окупована, починаючи з 24 лютого 2022 року, в багатьох населених пунктах, які опинилися під контролем окупаційної армії, був відсутній і доступ до інтернету, і мобільний зв'язок¹⁶¹. За таких обставин виникає питання: чи мали громадяни України на ТОТ України можливість ознайомитися зі змінами до законодавства, які визначили нові види діянь, за які передбачена кримінальна відповідальність? Крім того, залишається відкритим питання про те, як застосовується законодавство в тому випадку, якщо територія, на якій вчинене діяння, була окупована до того, як зміни до законодавства вступили в силу.

156 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, пункт 1 статті 3: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

157 Ibid., пункт 3.

158 Окрема думка судді до постанови Касаційного кримінального суду у справі № 638/18926/23 від 01 грудня 2025 року: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132871079>

159 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

160 Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108-IX: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>

161 Без мобільного зв'язку: в окуповане Сватове неможливо додзвонитися / Суспільне, 24.03.2023: <https://suspilne.media/424944-bez-mobilnogo-zvazku-v-okupovane-svatove-nemozливо-dodzvонitisa/>

І у рішенні суду в першій інстанції, і у Верховному Суді судді вирішили, що стандартної процедури¹⁶² доведення інформації про зміни до законодавства щодо встановлення відповідальності за співпрацю із окупаційною владою до відома населення достатньо.

Аргументи на користь цієї позиції у справах такі: (1) обвинувачена особа почала співпрацювати з окупаційною адміністрацією через достатньо тривалий проміжок часу з моменту публікації закону¹⁶³; (2) обвинувачена мала доступ до інтернету, що підтверджується перепискою в додатку Instagram наприкінці березня 2022 року. Також у рішеннях суд посилався на інформацію від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, згідно з якою *«доступ до українських медіа після окупації міста Сватового та інших територій Луганської області можливий через супутникові ретранслятори або мережу Інтернет»*¹⁶⁴.

У переважній більшості судових справ питання, чи могли обвинувачені ознайомитись зі змінами до законодавства, не розглядається взагалі. Зокрема, оскільки процедуру офіційного оприлюднення змін до закону було дотримано, питання можливості не лише доступу до інтернету та мобільного зв'язку, а й до офіційних джерел оприлюднення з окупованої території не досліджується. При тому, що РФ активно обмежує доступ жителів ТОТ України до отримання інформації з території, підконтрольної Уряду України¹⁶⁵, включно з блокуванням сайтів органів державної влади України¹⁶⁶.

У вже згаданій окремій думці¹⁶⁷ суддя Верховного Суду звернув увагу на питання доступності опублікованого згідно з визначеною процедурою закону на окупованій території, попри те, що в контексті справи це питання не розглядалося взагалі. Зокрема, суддя зазначає, що в звичайних умовах презумпції доведення до відома населення згідно зі статтею 57 Конституції України достатньо. Проте застосування такої презумпції в умовах окупації частини території України та умисного обмеження російською стороною доступу до українських ресурсів сумнівне.

Ще одне питання, порушене в окремій думці: можливість, навіть не знаючи про існування статті 111-1 КК України, передбачити, що особа вчиняє злочин, який карається позбавленням волі від 5 до 10 років. Усвідомлення протиправності діяння у випадку добровільного підписання контракту на службу в Збройних Силах РФ або ж очолення окупаційної адміністрації не викликає сумнівів. Однак широка диспозиція статті 111-1 КК України на практиці зумовлює її поширення на зайняття посади

162 Тобто з виконанням вимог статті 48 Закону України «Про правотворчу діяльність» № 3354-IX від 24.08.2023: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20/sp:max15#Text>

163 Постанова Верховного Суду від 06.10.2025 у справі № 638/7236/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130860370>

164 Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 08.09.2025 у справі № 185/12788/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130054230#>

165 «Немає ні радіо, ні телебачення, обмежений інтернет»: окуповані території без українського мовлення / Новини Приазов'я, Радіо Свобода, 11.04.2025: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-ukrayinske-movlennya-v-okupatsiyi-zaborona/33381094.html>

166 Як працює російська пропаганда в телеграмі на тимчасово окупованих територіях / Українська правда, 09.06.2023: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/06/09/7406109/>

167 Окрема думка судді до постанови Касаційного кримінального суду у справі № 638/18926/23 від 01 грудня 2025 року: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132871079>

в органах соціального забезпечення, житлово-комунального обслуговування, реагування на надзвичайні ситуації. Презумпція, що ведення такої діяльності є злочином, за який передбачається покарання у формі кількох років позбавлення волі, менш очевидна — і при цьому суди її не досліджують.

3. СКЛАДНОЩІ ІЗ РОЗМЕЖУВАННЯМ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ (ЗОКРЕМА, СТАТТІ 111-1, 111-2 ТА 436-2 КК УКРАЇНИ), А ТАКОЖ МІЖ ЧАСТИНАМИ СТАТТІ 111-1

Нечіткі формулювання положень статті 111-1 КК України не лише призводять до широких тлумачень того, які саме діяння підпадають під кримінальну відповідальність, а й ускладнюють розмежування складу злочину за статтею 111-1 та іншими статтями щодо злочинів проти основ національної безпеки. В попередніх дослідженнях детально розглядалися співвідношення обвинувачень за частиною першою статті 111-1 (публічне заперечення збройної агресії) та статтею 436-2 (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників), за частиною четвертою статті 111-1 (передача матеріальних ресурсів та господарська діяльність) та статтею 111-2 (пособництво державі-агресору), а також за частиною сьомою статті 111-1 (зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, участь в збройних формуваннях держави агресора) та статтею 111 (державна зрада)¹⁶⁸. Враховуючи відсутність змін до законодавства, а також відсутність розвитку звуженого тлумачення диспозиції статті 111-1 КК України, на практиці й далі фіксуються провадження з неоднозначним розмежуванням або ж подвійною кваліфікацією.

Одна з таких справ була розглянута вище — обвинувачення за сукупністю за частиною шостою статті 111-1 КК України та частиною другою статті 436-2 КК України («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»)¹⁶⁹. У цьому випадку за частиною шостою статті 111-1 КК України особу було виправдано. Своє рішення суд обґрунтував тим, що «інформаційна діяльність у співпраці з державою-агресором» передбачає системність, усвідомленість та політичний або ідеологічний характер, а також певну взаємодію з представниками держави-агресора. Обвинувачений оприлюднював дописи на своїх сторінках у соцмережах, або ж ділився дописами інших, через впо-

168 Аналітична записка «Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційної діяльності: аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозиції щодо зміни законодавства / ГО «Центр прав людини ZMINA», ГО «Громадський холдинг "ГРУПА ВПЛИВУ"», ГО «Донбас SOS», ГО «Крим SOS», БФ «Восток SOS», БО «БФ «Стабілізейшен Суппорт Сервісез» та ГО «Кримська правозахисна група», грудень 2022, с. 8–12:

https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/zvit_zmina_ukr-2.pdf; Аналітичний звіт «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення» / Синюк О., Луньова О.; ред. Свиридова Д. / Центр прав людини ZMINA. — Київ, 2023: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboration_web_ukr-2.pdf, с. 35–39; Аналітичний звіт «Вживання чи злочин: як Україна карає за колабораціонізм» / Синюк О., Депутат Д., Вишневецька І., Волковинська В., Червонна В., Єлігулашвілі М.; ред. Луньова О. — Київ, 2024, с. 33–36: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/colaboratz_ukr_web.pdf; Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

169 Вирок Печерського районного суду міста Києва від 01.05.2025 у справі № 757/18654/22-к: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127730059>

добання або поширення. В результаті, його засудили за частиною другою статті 436-2 КК України та призначили покарання – п'ять років позбавлення волі. При цьому не висувалося обвинувачення за частиною першою статті 111-1, де йдеться про проступок, хоча ці діяння на практиці розглядалися саме в межах цієї кваліфікації. Відповідно, не розглядали обґрунтування кваліфікації цих діянь саме за статтею 436-2 КК України, яка передбачає значно суворіше покарання.

В іншому провадженні суд розглядав обвинувачення за сукупності статті 110 КК України («Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України») та частини п'ятої статті 111-1 КК України. Зокрема, обвинувачений безпосередньо брав участь у проведенні незаконного референдуму щодо приєднання до РФ. Верховний Суд підтримав позицію, запропоновану апеляційним судом: для розмежування зазначених складів кримінальних правопорушень необхідно звернутись до такої кваліфікуючої ознаки їх складу, як мета. В своєму рішенні суд зазначив: «[...] мета злочину, передбаченого частиною 2 статті 110 КК, виходячи із диспозиції частини цієї статті, є очевидною та полягає у відторгненні частини території України, її приєднанні до країни – агресора, або створенні нових утворень і т. п., тобто посягає на територіальну цілісність і недоторканність України, незалежно від того, які дії вчинено для досягнення цієї мети. Водночас мета злочину, передбаченого частиною 5 статті 111-1 КК не є очевидною і зважаючи на виключно прямий умисел дій особи, спрямована на сприяння (пособництво, підтримку) державі-агресору, її органам чи представникам у здійсненні їх діяльності, відповідальність за таке передбачена, зокрема, виключно за дії у формі участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території. При цьому, відповідальність за частиною 2 статті 110 КК настає у разі спрямованості дій особи на зміну меж території України чи її державного кордону»¹⁷⁰.

Зважаючи на це обґрунтування, Верховний Суд дійшов висновку, що дії засудженого в один і той же час мали різну спрямованість, і тому становлять «ідеальну сукупність».

З огляду на це, однак, виникає питання: чи вважає Суд, що безпосередню участь в організації незаконного референдуму можуть брати з іншою метою, ніж зміна меж території України чи її державного кордону. Якщо ні, то всі провадження, що стосуються безпосередньої участі в незаконному референдумі, мають кваліфікуватися за сукупністю зі статтею 110 КК України, і в такому разі виникає питання щодо доцільності існування та додаткової кваліфікації за частиною п'ятою статті 111-1 КК України. Якщо ж мета може бути іншою, то для належного розмежування зі статтею 110 КК України в кожному провадженні щодо участі в незаконному референдумі необхідно встановити, з якою метою особа брала участь. Установлена практика, однак, не застосовує цього підходу, презюмуючи наявність умислу та мети з самого факту участі.

170 Постанова Верховного Суду від 08.12.2025 у справі № 185/7229/233: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132590454>

Верховний Суд також підтвердив підхід щодо розмежування та сукупності кваліфікації діянь за частиною сьомою статті 111-1 КК України та статтею 111 КК України («Державна зрада»)¹⁷¹. Підхід базується на формальному тлумаченні диспозиції частини сьомої статті 111-1 КК України щодо достатності «зайняття посади» для притягнення до відповідальності за цим складом злочину. Діяльність на цій посаді може бути додатково кваліфікована за статтею 111 КК України. Такий розподіл видається штучним і закріплює механічний, не індивідуалізований підхід до аналізу дій особи для притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність.

Крім того, у рішенні знову підтверджується відсутність диференціації небезпечності зайнятої в «правоохоронному органі» посади. Посади і слідчого чи прокурора, і водія чи «державного інспектора відділу рибоохоронного патруля», як у цьому провадженні, розглядаються як такі, що становлять однакову суспільну небезпеку та передбачають рівноцінне суворе покарання.

Окрім проблеми розмежування та сукупності за різними статтями КК України, ускладнюється розмежування між нечіткими формулюваннями частин статті 111-1 — та як наслідок формується неодноманітна практика їх застосування.

Як і в попередньому дослідному періоді, зайняття посад в ідентичних структурах — так званих «державних підприємствах “лісове господарство”» різні суди кваліфікували за різними частинами статті 111-1 КК України. Зокрема, в одному провадженні зайняття посади «директора» було кваліфіковане за частиною сьомою¹⁷², а в другому — посади «старшого майстра лісу» за частиною п'ятою¹⁷³.

У жодній зі справ належність такої кваліфікації не розглядалася, як і не наводилося обґрунтування кваліфікації діяння за частиною п'ятою чи сьомою статті 111-1 КК України. Єдині докази, розглянуті в ході судового провадження, стосувалися доведення факту зайняття посади і не стосувалися суті виконуваних на посадах функцій. При цьому, враховуючи суттєву різницю в можливих покараннях за цими частинами, призначені покарання суттєво відрізняються: дванадцять років позбавлення волі та конфіскація всього належного майна за частиною сьомою — та шість років позбавлення волі й конфіскація майна за частиною п'ятою.

Відсутнє обґрунтування кваліфікації за частиною п'ятою статті 111-1 КК України, як порівняти з іншими аналогічними справами, що зазвичай кваліфікуються за частиною сьомою статті 111-1 КК України, у провадженнях щодо: так званого «начальника державної пожежно-рятувальної частини Херсонського міського управління служби в справах цивільної оборони, надзвичайних ситуацій ліквідації наслідків стихійних лих в Херсонській області» (рос. — начальника государственной пожарно-спасательной части Херсонского городского управления службы по делам гражданской обороны, чрезвычайных ситуаций ликвидации последствий стихийных

171 Постанова Верховного Суду від 21.07.2025 у справі № 331/4882/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086839>

172 Вирок Комунарського районного суду м.Запоріжжя від 11.02.2025 у справі № 333/6362/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126225735>

173 Вирок Шевченківського районного суду м. Харкова від 13.10.2025 у справі № 638/4239/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130932944>

бедствий по Херсонской области)¹⁷⁴; так званого «начальника пожежної частини міста Олешки» (рос. — начальника пожарной части города Алешки)¹⁷⁵; так званого «головного бухгалтера в державному підприємстві Куп'янське лісове господарство» (рос. — главный бухгалтер государственного предприятия «Купянский лесхоз»)¹⁷⁶.

4. | НЕВРАХУВАННЯ СТАНДАРТІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Переважно незмінною залишається і тенденція неврахування стандартів міжнародного гуманітарного права при розгляді судами проваджень щодо колабораційної діяльності. Не були враховані у формулюванні диспозиції статті 111-1 КК України положення: щодо роботи медичного і духовного персоналу¹⁷⁷; щодо організацій цивільної оборони та їхніх працівників¹⁷⁸; про додаткову діяльність в сфері цивільної оборони, необхідну для здійснення будь-якого із завдань, включно з плануванням та організацією, але не обмежуючись ними¹⁷⁹; а також щодо можливості окупаційної держави примушувати населення окупованої території до роботи для забезпечення потреб окупаційної армії або ж комунальних послуг, продуктів, одягу, притулку, транспорту та охорони здоров'я для населення окупованої території¹⁸⁰. Також ці обставини не розглядаються у провадженнях як на досудовому етапі розслідування, так і на етапі судового слідства.

В одному з проваджень, що було розглянуте в касації та повернуто на новий розгляд в суд першої інстанції, Суд вказав на необхідність врахування положень міжнародного гуманітарного права. Однак ця необхідність ґрунтувалася на процесуальних вимогах — апеляційний суд не навів мотивів спростувати застосування положень Женевських конвенцій щодо оцінки дій працівників критичної інфраструктури в умовах окупації¹⁸¹. Аналізуючи рішення Верховного Суду, Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні зазначила про неврахування застосованих положень МГП щодо зобов'язань держави-окупанта забезпечувати життєво необхідні послуги на окупованій території для цивільного населення¹⁸².

174 Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 04.04.2025 у справі № 308/13917/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126398660>

175 Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 06.01.2025 у справі № 308/16854/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124288809>

176 Вирок Основ'янського районного суду міста Харкова від 20.05.2025 у справі № 646/10421/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127463046>

177 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, стаття 15, 16: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

178 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, стаття 62: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

179 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, стаття 61 (а)(15): https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

180 Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, стаття 51: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

181 Постанова Верховного Суду від 23.01.2025 у справі № 638/6886/22: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124718072>

182 Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 9 March 2026: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/sessions-regular/session61/advance-version/a-hrc-61-61-auv.pdf>

На основі аналізу вироків у звіті за червень-листопад 2025 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини встановило, що щонайменше 21 особу (13 чоловіків і 8 жінок) засудили за дії, які відповідно до МГП можуть правомірно вимагатися окупаційною владою як робота, необхідна для задоволення потреб населення¹⁸³.

Протягом 2025 року, зокрема, тривала практика притягнення до відповідальності осіб, які на окупованій території зайняли посади рятувальника¹⁸⁴, диспетчера¹⁸⁵, водія¹⁸⁶, водія-рятувальника¹⁸⁷, пожежника-рятувальника¹⁸⁸, інспектора з пожежного нагляду¹⁸⁹ в пожежно-рятувальних частинах. Обвинувальні вирокі щодо таких осіб винесені у щонайменше в 11 провадженнях.

Що ж до медичної та комунальної сфери, то основною тенденцією залишається притягнення до відповідальності за зайняття керівних посад, зокрема, заступника головного лікаря¹⁹⁰, виконувача обов'язків головного лікаря¹⁹¹, очільника управління житлово-комунального господарства¹⁹² чи начальника відділу життєзабезпечення¹⁹³. Щонайменше три справи стосувалися керівних посад у медичній сфері, 25 – керівних посад в комунальній сфері.

Примітною в контексті врахування положень міжнародного гуманітарного права є Постанова Верховного Суду у вже згаданому провадженні щодо зайняття посади «майстра лісу»¹⁹⁴. Верховний Суд не погодився із заявою обвинуваченого щодо права працювати згідно з положеннями Женевської конвенції.

При цьому в рішенні Суд зазначає, що не ставить під сумнів застосовність положень Конвенції (Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року) щодо можливості громадян України працювати для забезпечення свого існування на окупованих територіях. На думку Суду, розмежування роботи для забезпечення існування людини та такої діяльності, за яку наступає кримінальна відповідальність, має проводитися з урахуванням такого: *«які саме посади обіймає*

183 Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні, 1 червня – 30 листопада 2025 року / Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 09.12.2025: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-01/2025-12-09%20ОНСНР%2043rd%20periodic%20report%20on%20Ukraine%20UKR.pdf>

184 Вирок Личаківського районного суду міста Львова від 20.03.2025 у справі № 463/6898/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125993252>

185 Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 21.03.2025 у справі № 202/18950/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126280246>

186 Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 21.03.2025 у справі № 202/19362/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126280247>

187 Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 11.09.2025 у справі № 202/1197/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130152065>

188 Вирок Личаківського районного суду міста Львова від 11.07.2025 у справі № 463/11748/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128800167>

189 Вирок Шевченківського районного суду міста Чернівці від 26.06.2025 у справі № 727/2668/25: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128462160>

190 Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 11.11.2025 у справі № 766/9988/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131843526>

191 Вирок Шевченківського районного суду міста Чернівці від 19.03.2025 у справі № 727/5542/24: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125984975>

192 Вирок Біляківського районного суду Одеської області від 21.11.2025 у справі № 496/879/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131994503>

193 Вирок Синельниківського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 20.05.2025 у справі № 191/2687/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127481160>

194 Постанова Верховного Суду України від 01.12.2025 у справі № 638/18926/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132476385>

особа, яку саме діяльність вона здійснює, на що спрямована така діяльність, чи має вона “контролюючий” вплив на інших громадян, чи може особа впливати на права інших громадян, в тому числі обмежувати їх, чи полягають дії особи у пропаганді або утвердженні будь-яким чином окупаційної влади тощо»¹⁹⁵.

Незрозуміло, як визначення цих індикаторів узгоджується з усталеною позицією Верховного Суду щодо необов'язковості досліджувати, яку саме діяльність проводить особа на посаді, враховуючи, що факту зайняття посади достатньо для утворення складу злочину за статтею 111-1 КК України. З цієї ж позиції витікає, що навіть у разі зайняття посади, яка формально підпадає під диспозицію статті 111-1 КК України, саме в судовому провадженні необхідно дослідити, чи підпадає така діяльність під кримінальну відповідальність, чи навпаки є проявом можливості громадян України працювати, щоб забезпечити своє існування на окупованих територіях.

Верховний Суд вказує на те, що при розгляді справи «суд повинен звертати увагу на те, чи полягає така діяльність в утвердженні окупаційної влади, та як наслідок, чи підпадає під дію та правила, визначені Конвенцією (Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року)». При цьому судова практика, і Верховного Суду також, будується на презумпції, що зайняття будь-якої посади є діяльністю на утвердження окупаційної влади і не потребує додаткового доведення.

Хоча Верховний Суд вказує на можливість працювати, щоб забезпечити існування, проте як у цьому провадженні, так і в більшості інших зайняття посади тлумачиться як прямий умисел нанести шкоду національній безпеці, а отримання заробітної плати на такій посаді використовується як аргумент добровільності, або ж навіть корисливого мотиву.

В окремій думці один із суддів колегії зазначає, що якщо тлумачити статтю 111-1 КК України так широко, як у цій справі, то вона «забороняє будь-яку співпрацю з окупантом, навіть у вигляді найму для виконання технічних або обслуговуючих функцій. Це ставить населення, що опинилося під владою окупанта, перед вибором: зубожіння і голод або довге тюремне ув'язнення у разі деокупації. Кримінальне право, забороняючи певну поведінку, має залишити реальну можливість законслухняної поведінки, яка не пов'язана із загрозою для життя, здоров'я і благополуччя людини»¹⁹⁶.

Російська Федерація на ТОТ України системно та навмисно створює умови, в яких виживання неможливе без взаємодії з окупаційною владою. Криміналізація будь-якої взаємодії з окупаційною владою, її автоматичне формальне тлумачення як такої, що має на меті нанести шкоду державній безпеці, не залишає громадянам України на ТОТ можливості правомірної діяльності для виживання.

195 Ibid.

196 Окрема думка судді до постанови Касаційного кримінального суду від 01.12.2025 у справі № 638/18926/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132871079>

5. | ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ТА ПРИМУС В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ

Основним підходом до оцінювання добровільності та відсутності примусу в діях обвинувачених залишається¹⁹⁷ вузьке тлумачення статей 39 («Крайня необхідність») та 40 («Фізичний або психічний примус») КК України.

Примітно, що навіть коли застосовують положення МГП в контексті оцінювання добровільності та примусу в діях осіб на окупованій території, тлумачення цих понять у межах національного та міжнародного права ототожнюються. Наприклад, надаючи відповідь на аргумент сторони захисту щодо можливості окупаційної держави залучати місцеве населення до примусових робіт, Суд заперечує наявність примусу на підставі відсутності: свідчень про застосування до обвинуваченого будь-якого фізичного чи психічного насильства, тиску тілесних ушкоджень, пригніченого стану, а також того, що особа отримувала заробітну плату. Провівши таку оцінку, Суд заявив про неможливість поширення на дії обвинуваченого положень Конвенції (про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року)¹⁹⁸.

Як зазначалося вище, дедалі частіше при розгляді проваджень щодо колабораційної діяльності суд спирається на аргумент, що відсутність спроб виїхати з окупованої території є доказом добровільності зайняття посад у незаконних органах влади¹⁹⁹.

Верховний Суд у Постанові прирівняв поняття примусу в значенні статті 51 Женевської конвенції до тлумачення цього поняття згідно з положеннями статей 39 та 40 КК України²⁰⁰. В окремій думці один із суддів колегії зазначив, що наявність в окупаційної держави можливості залучати людей на окупованій території до примусової роботи «виключає добровільність згоди на виконання такої роботи навіть за відсутності прямої погрози, оскільки підкорення законному наказу окупаційної влади не означає добровільну дію»²⁰¹.

Одна з основних проблем дослідження добровільності та примусу в провадженнях щодо колабораційної діяльності — відсутність дослідження контексту окупації. В абсолютній більшості справ, що стосуються колабораційної діяльності, як слушно зазначено в окремій думці судді Верховного Суду, значна увага у вироків приділяється опису історичних подій, перебігу злочину агресії РФ проти України та обставин вторгнення. Проте ігнорують обставини, в яких перебувають люди в умовах окупації, дослідження яких критичне для оцінювання умислу та добровільності їхніх дій.

Як наслідок, органи правопорядку та суди застосовують положення законодавства до умов окупації за аналогією до умов на території, підконтрольній Уряду

197 Постанова Верховного Суду України від 13.11.2025 у справі № 644/2465/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131941646>

198 Вирок Шевченківського районного суду м. Харкова від 13.10.2025 у справі № 638/4239/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130932944>

199 Постанова Верховного Суду України від 13.11.2025 у справі № 644/2465/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131941646>

200 Постанова Верховного Суду України від 01.12.2025 у справі № 638/18926/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132476385>

201 Окрема думка судді до постанови Касаційного кримінального суду від 01.12.2025 у справі № 638/18926/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132871079>

України. Навіть згадуючи у судовому розгляді наведені стороною захисту аргументи щодо загальної загрози для громадян України на окупованій території, суди посилаються на відсутність безпосередньої загрози для особи як на єдиний можливий аргумент наявності примусу. Справедливість застосування такого підходу викликає питання, враховуючи загальну атмосферу страху і загрози, зумовлену злочинами РФ проти громадян України на ТОТ, а також відсутністю ефективних засобів захисту у разі порушення прав жителів ТОТ України. Враховуючи свідоме порушення Росією режиму окупації, поширення на тимчасово окуповані українські території власного законодавства та створення умов, у яких виживання там неможливе без взаємодії з окупаційними органами влади, доцільно розглянути застосування положення щодо крайньої необхідності в контексті виживання на ТОТ України²⁰².

У попередньому дослідженні розглядалося використання показань свідків, особливо зі слів інших людей, як доказ добровільності діяння²⁰³. Практика 2025 року, своєю чергою, змушує звернути додаткову увагу на використання інформації з відкритих джерел, зокрема публікацій у соцмережах, як доказу добровільності, особливо в контексті розгляду в межах спеціального провадження.

В одному з проваджень суд зазначає, що *«факти, висвітлені в мережі “Інтернет” та каналі багатоплатформового месенджера “Телеграм”, є свідченням невимушеності поведінки ОСОБА_7, відсутності будь-якого примусу щодо неї, а отже, і цілковитої добровільності її дій»²⁰⁴*.

Верховний Суд у ще одному провадженні підтверджує згаданий підхід, погоджуючись з висновками апеляційного суду про те, що добровільність зайняття посади підтверджується дослідженими судом публікаціями, здобутими в результаті оглядів інтернету уповноваженими на це суб'єктами досудового розслідування, і ці публікації є *«беззаперечним свідченням невимушеності його поведінки, відсутності будь-якого примусу щодо неї, а відтак, і цілковитої добровільності його дій»²⁰⁵*.

У ще одному провадженні, розглянутому Верховним Судом, ідеться про обґрунтування добровільності на підставі інформації, отриманої внаслідок «заходів контррозвідувального та пошукового характеру на виконання відповідного доручення»²⁰⁶. Чи були такі заходи обмежені пошуком інформації у відкритих джерелах, чи передбачали інші дії, в оприлюдненій ухвалі не деталізується.

Враховуючи необхідність доведення добровільності діяння як обов'язкового елемента складу злочину, передбаченого частинами другою, п'ятою та сьомою статті 111-1 КК України, виникають питання щодо достатності такого обґрунтування.

202 Ibid.

203 Відповідальність за колабораціонізм: як змінилася судова практика? Аналітичний звіт / Депутат Д., Синюк О., за редакцією Луньової А., Павлюк А., Капалкіної І. — Київ, 2025: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/06/court_practice_web_ua.pdf

204 Постанова Верховного Суду від 06.02.2025 у справі № 161/9079/23: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/125028784>

205 Постанова Верховного Суду від 10.02.2025 у справі № 161/21678/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125228081>

206 Ухвала Верховного Суду від 12.02.2025 у справі № 161/11395/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125099177>

У цьому контексті варто звернути увагу на іншу Постанову Верховного Суду, яка деталізує стандарт доведення, посилаючись на відсутність ефективної відповіді суду апеляційної інстанції на доводи сторони захисту, серед іншого, щодо застосування до обвинуваченої примусу²⁰⁷.

Суд звертає увагу на те, що кожен елемент, важливий для коректної кваліфікації діяння, як-от добровільність, має бути доведений поза розумним сумнівом. Це означає, що *«версія обвинувачення має пояснювати всі встановлені судом обставини, що стосуються події, яка є предметом судового розгляду»*. Якщо ж певні обставини суперечать версії обвинувачення, вони не можуть бути проігноровані, а також повинні отримати оцінку в ході судового розгляду, адже *«наявність таких обставин, яким версія обвинувачення не може надати розумного пояснення або які свідчать про можливість іншої версії інкримінованої події, є підставою для розумного сумніву в доведеності вини особи»*. Підсумовуючи: доведеність вини не може ґрунтуватися на «більшій вірогідності» такої версії, а має бути аргументована тим, що будь-які сумніви у правдивості версії спростовуються фактами, заснованими на допустимих доказах.

Без такого дослідження та оцінки наведених доказів протилежна версія — щодо відсутності добровільності в зайнятті посади — не була перевірена, і основна версія не може вважатися повністю доведеною.

Отже, судова практика, зокрема й практика Верховного Суду щодо розгляду проваджень за статтею 111-1 КК України, і далі відображає сформовані в попередні роки тенденції. Збільшується кількість справ, у межах яких застосовують різні підходи в контексті розмежування складів злочинів окремих статей КК України, а також окремих частин статті 111-1. І далі притягають до відповідальності осіб за виконання роботи, необхідної для підтримання життя в окупації. При розгляді проваджень суди не враховують стандартів міжнародного гуманітарного права та не проводять детального дослідження контекстуальних елементів, зокрема, умов окупації та безпосередніх умов, в яких перебували обвинувачені.

207 Постанова Верховного Суду від 03.12.2025 у справі № 646/4255/23: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132391344>

ВИСНОВКИ

1. Починаючи з 2023 року і станом на 2025 рік простежується тенденція до скорочення загальної кількості розпочатих кримінальних проваджень за обвинуваченням у колабораційній діяльності. При цьому зміни відбуваються і в межах розподілу відкритих проваджень за частинами статті 111-1 КК України: зменшується кількість проваджень, відкритих за частинами першою та другою статті 111-1 КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні проступки, проте зростає частка проваджень за частинами третьою-сьомою, що передбачають відповідальність за злочини.
2. Зберігається практика переважного застосування запобіжного заходу у формі тримання під вартою, зокрема і з надмірною тривалістю (від кількох місяців до трьох років). Підхід до застосування такого запобіжного заходу має переважно формальний характер і не супроводжується вивченням індивідуальних обставин справи.
3. У 2025 році вперше тенденція, простежена в практиці досудового розслідування, відобразилася у практиці судового розгляду проваджень за статтею 111-1 КК України: кількісно стали переважати вирокі, ухвалені за частинами п'ятою та сьомою статті 111-1 на тлі скорочення кількості вироків щодо кримінальних проступків. Більшає й вироків, ухвалених у межах спеціальної процедури *in absentia*, як загалом, так і відсотково: у провадженнях за частинами третьою, п'ятою та сьомою їх частка перевищує 80 %. Далі зростає й кількість вироків, ухвалених на підставі угод про визнання винуватості у провадженнях за частиною четвертою статті 111-1 КК України.
4. Розвиток судової практики зумовлює і зростання кількості оскаржень вироків, як в апеляційній, так і в касаційній інстанціях. Основними підставами для апеляційного оскарження є істотні порушення кримінального процесуального закону, належність, допустимість і достатність доказів, неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого.
5. На четвертий рік існування статті 111-1 КК України судова практика розгляду проваджень за нею відображає сформовані тенденції. За відсутності законодавчих змін незмінними залишаються і проблеми, зумовлені недосконалістю законодавства: неодноманітність практики в контексті розмежування складів злочинів окремих статей КК України, а також окремих частин статті 111-1 внаслідок нечіткості формулювань; неврахування стандартів міжнародного гуманітарного права й умов окупації та, як наслідок, притягнення до відповідальності за виконання роботи, необхідної для підтримання життя в окупації. Протягом 2025 року, зокрема, тривала практика притягнення до відповідальності осіб, що виконують функції забезпечення життєдіяльності на окупованій території.

- 6.** Верховний Суд у своїх рішеннях знову підтвердив сформовані підходи щодо достатності факту зайняття посади в незаконному органі влади для кваліфікації діяння за статтею 111-1 КК України – незалежно від виконуваних функцій та доведеності умислу завдати шкоди національній безпеці України. Далі зберігається вузьке тлумачення понять примусу та добровільності, без врахування умов окупації. Всупереч попередньому рішенням та посилаючись на визначення «окупаційної адміністрації», передбачене Законом «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Верховний Суд дійшов висновку, що це поняття включає і «організації, підприємства та установи». Такий підхід розширює застосування статті 111-1 КК України до ширшого кола видів діяльності на окупованій території.
- 7.** У судовій практиці дедалі частіше наявність прямого умислу та/або добровільності у вчиненні інкримінованого діяння обґрунтовується фактом перебування на окупованій території. Відсутність спроб виїзду з ТОТ України, по суті, отожднюється з виявом лояльності до окупаційної адміністрації та розглядається як підтвердження наявності умислу нанести шкоду національній безпеці України.
- 8.** Незважаючи на поодинокі позитивні тенденції щодо загального скорочення кількості проваджень і пріоритезації розслідування та судового розгляду проваджень щодо вчинення злочинів над провадженнями щодо кримінальних проступків, дослідження судової практики демонструє подальше закріплення проблемних підходів. Дві окремі думки суддів Верховного Суду у провадженнях щодо колабораційної діяльності звертають увагу на хибність неврахування положень міжнародного гуманітарного права та виживання в умовах окупації. Однак такі позиції не впливають на вже сформовану судову практику. Судова практика не зазнає суттєвих змін без зміни законодавства в бік визначення чітких меж дозволеної та кримінально караної діяльності в окупації, врахування винятків, передбачених міжнародним гуманітарним правом щодо видів діяльності, необхідних для забезпечення життя на ТОТ, передбачуваних критеріїв примусу та добровільності в умовах окупації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1.** Уніфікувати правозастосовну практику щодо визначення підслідності за статтею 111-1 КК України відповідно до статті 216 КПК України, забезпечивши дотримання імперативної підслідності СБУ.
- 2.** Удосконалити положення пункту четвертого частини першої статті 280 КПК України та статті 615 КПК України, визначивши чіткий перелік об'єктивних обставин зупинення кримінального провадження і виключення оціночних понять із тексту закону.
- 3.** Розробити та внести зміни до КК України з урахуванням аналізу практики застосування статті 111-1 КК України слідчими та судовими органами, при цьому: (1) враховувати норми міжнародного гуманітарного права та необхідність окремих видів діяльності для забезпечення життя на тимчасово окупованих територіях; (2) враховувати загальну атмосферу страху та примусу на ТОТ України при визначенні критеріїв примусу та добровільності; (3) уточнювати наявні форми об'єктивної сторони, передбаченої статтею 111-1 КК України, для уникнення формулювань, які дозволяють занадто широко тлумачити норму, що, своєю чергою, порушує принцип правової визначеності.
- 4.** Розглянути можливість виведення найменш серйозної категорії порушень, визначених у статті 111-1 КК України, зі сфери кримінальної юстиції і забезпечити люстраційні заходи, розглянути можливість розробити законодавство про амністію.
- 5.** Розробити єдиний підхід (стратегію) органів слідства та прокуратури, що працюють з цією категорією справ. Така стратегія має визначати рамки співпраці між різними відомствами для попередження дублювання дій, чітко окреслювати розмежування кваліфікації між різними статтями, частинами статті 111-1 КК України, зокрема, щодо «зайняття посад», та тлумачення широких понять («незаконні органи влади», «організаційно-розпорядчі функції тощо») для зменшення дискреції конкретного виконавця (слідчого, прокурора) і неодноманітності застосування законодавства в його чинній редакції. Вона також має містити критерії доказування наявності прямого умислу, добровільності співпраці з ворогом, з урахуванням реалій, атмосфери залякування та примусу на окупованій території України, а також визначення того, які докази не відповідають критерію належності та достатності. Необхідно й урахувати обов'язковість доведення суспільної небезпечності діяння для кваліфікації його як правопорушення.
- 6.** Судам усіх рівнів під час розгляду проваджень за статтею 111-1 КК України брати до уваги норми міжнародного гуманітарного права щодо режиму окупації, враховувати права визначених категорій осіб виконувати доручені їм завдання, а також загалом реалії, атмосферу залякування та примусу на окупованій території України. Підвищувати кваліфікацію суддівського корпусу всіх ін-

станцій з міжнародного гуманітарного права, з фокусом на правовому режимі окупації.

- 7.** Верховному Суду розглянути можливість напрацювати єдині підходи в межах розгляду справ щодо обвинувачення в колабораційній діяльності, зокрема, щодо встановлення меж правомірної діяльності в умовах окупації, спрямованої на забезпечення власного існування та/або життєдіяльності на ТОТ України, належного врахування насильницьких умов окупації та атмосфери страху і примусу, відсутності ефективних засобів захисту прав людей на ТОТ України, дослідження прямого умислу, шкоди національній безпеці та малозначності діяння.

